

ШТИТ

Број 156
Октомври 2022

ISSN 1857-6710

МАГАЗИН НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Посветени на модернизацијата
и на стратешкото партнерство

**Новите оклопни возила
„JLTV OSHKOSH“
на полигонот „Криволак“**

Посветени на модернизацијата и на стратешкото партнерство

Министерката за одбрана Славјанка Петровска и амбасадорката на САД во Северна Македонија, Кејт Брнс, на армискиот полигон „Криволак“ присуствуваа на вежба на припадниците на Армијата која ги вклучуваше новите оклопни возила „JLTV Oshkosh“ и армиските хеликоптери. „Криволак“ е најдобриот пример за ефикасноста на нашата заедничка соработка. Кога имаме јасни цели и кога сме посветени на развојот, и нашите пријатели и стратешки партнери се секогаш тука да ни помогнат“, рече министерката по показната вежба. Таа додаде

дека токму на „Криволак“ тренираат припадници на македонската Армија и на вооружените сили на САД, но не едни покрај други, туку едни со други, учејќи нови вештини и нови способности и заеднички развивајќи ја интероперабилноста која е круцијална за безбедноста и стабилноста на двете земји и на Евроатлантската област. Во однос на одбранбената соработка на двете земји, Петровска го истакна развојот на полигонот каде што заеднички беше подобрена инфраструктурата, а беа изградени и нови вежбовни содржини, додека истовремено над 1000 армиски припадници завршија

голем број на обуки и високи школи во САД. „Заедно, рече министерката, го реализираме и процесот на модернизација, најголем во овој обем досега. Со набавката на новите оклопни возила, ‘JLTV Oshkosh’ и ‘Stryker’, заеднички го менуваме ликот на Армијата и заеднички креираме армија која е и ќе продолжи да биде вистинска вредност за колективната одбрана, нешто што во овие несигурни времиња е столб за нашата безбедност и сигурност“, подвлече министерката. По повод завршувањето на мандатот на амбасадорката Брнс, министерката изрази

благодарност за нејзината визија, посветеност и отвореност секогаш да одиме чекор понапред во развојот на соработката, нашите споделени вредности и принципи и во развојот на меѓусебната почит и доверба. По показната вежба, министерката Петровска, на амбасадорката Брнс ѝ врати македонско знаме и плакета, во име на одличната соработка помеѓу Република Северна Македонија и САД, која особено беше интензивна во периодот кога Брнс беше амбасадорка на САД во нашата земја.

Претседател на Издавачкиот совет
м-р Иван Атанасоски, полковник

Членови на Издавачкиот совет:
Лидија Јанчова-Христова
Соња Крамарска
Афрдита Волина
Тони Јаневски, потполковник
Лилјана Петреска, потполковник
Виолета Костадинова, потполковник
Билјана Иванова
д-р Жанет Ристоска

Главен и одговорен уредник
д-р Жанет Ристоска

Редакција:
Умит Реџеџи
(ликовно-графички и технички уредник)
м-р Ксенија Митева
(лектор)
Кристина Илиевска
(новинар)
Славко Јовановски
(технички уредник на овој број)

Печати:
„Европа 92 ДООЕЛ Кочани“

„ШТИТ“
е магазин на
Министерството
за одбрана
на Република Северна
Македонија

Излегува од печат еднаш во
месецот и на web-страницата
на Министерството за
одбрана
<https://mod.gov.mk/штит>

6

Нато конференција за комуникатори

18

Економска војна

содржина

ШТИТ | година XIV | број 156 | октомври 2022

Охридски безбедносен форум.....	8	Вооружување Повеќенаменски хеликоптер „UH-60M“.....	32
Јубилеи 30-годишен јубилеј од формирањето на македонската одбрана и Армија Од идеја до изградба на систем на национална одбрана (8).....	10	Вооружување „OMTAS“ – систем на противтенковски наведувани ракети.....	36
Глобал Елиминирање на лидерот на „Ал Каеда“.....	14	Иновации Модернизација на војниците: технолошки трендови.....	41
Мисии Под знамето на ОН Геноцидот во Руанда.....	21	Вооружување Вооружување.....	42
Нато активности Работна посета на NSIA.....	24	ОРОПСМ-активности Одбележана 78-годишнината од масакрот во Беличица.....	45
Глобал Улогата на мировниците во заштитата на цивилите од сексуално и родово базирано насилство.....	26	Аеродневник Жиrolетала во воздух.....	46
Нато активности Северна Македонија и Балканот кон повисоки еколошки стандарди во одбраната.....	28	Воени музеи Францускиот музеј на авијацијата и вселената – „Le Bourget“.....	48
		Средовековниот манастир „Свети Никита“ на Скопска Црна Гора.....	58

34

Беспилотно летало „MQ-1 Predator“

38

Пиштол „КелТек P50“

ПИШУВА:

д-р **Жанет
РИСТОСКА**
Главен и
одговорен
уредник

Транспарентна комуникација и плодотворна дебата

Транспарентната комуникација и плодотворната дебата – размената на идеи и ставови, реалните анализи и теориските размисли од високи претставници на институциите, но и од претставници од академската и експертската фела, се значајни алатки кои придонесуваат за прогрес и развој на демократските општества. Овие настани најчесто се одвиваат во рамките на националните, регионалните и меѓународните конференции, форуми, тркалезни маси, медиумски дебати и слично. Организирањето на вакви настани секогаш претставува чест, но и предизвик за организаторот да создаде услови и атмосфера за развивање на конструктивна дебата на определена тема од страна на учесниците.

Република Северна Македонија имаше особена чест да биде домаќин на големата НАТО конференција за комуникатори, за којашто пишуваме во овој број на „Штит“. Во контекст на овој наслов ќе ги парафразирам зборовите на министерката за одбрана, Славјанка Петровска, која на свеченото отворање на Конференцијата потенцираше дека очекува отворена интелектуална, политичка и стратезиска дебата од која треба да произлезат идеи и практични решенија за голем број отворени прашања од областа на стратезиските комуникации. Конференцијата беше оценета како успешна и покажа дека дијалогот и конструктивната дебата претставуваат солидна платформа за успешно решавање на одредени проблеми и предизвици со кои се соочува Алијансата.

Министерката за одбрана во текот на изминатиот месец учествуваше и на Конференцијата на тема „Редефинирани приоритети: Нови реалности по украинската криза“, во организација на Универзитетот „Американ колеџ“ и UNHCR во Северна Македонија, каде, меѓу другото, посочи дека „историјата, особено поблиската историја, покажа дека единствениот пат кон конечно и одржливо решение за Украина е дијалогот кој мора да ја добие својата шанса“. Министерката Петровска учествуваше и на регионален настан во формат на тркалезна маса за јавни политики, организиран од Евроатлантскиот совет на С. Македонија и од Центарот за изучување на демократија во Софија (CSD), во соработка со американскиот тинк-тенк National Endowment for Democracy, посветен на зацврстувањето на демократската отпорност во Северна Македонија, особено во контекст на моменталните безбедносни предизвици на европскиот континент. „Нашиот пристап е отворено и транспарентно да се справуваме со сите предизвици, нашите граѓани да бидат информирани и свесни за нашите политики и за напорите за обезбедување стабилност и просперитет“, рече министерката на дискусијата. Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, имаше свое обраќање и на Безбедносниот форум на Алумни-асоцијацијата на „Маршал центарот“, за што пишуваме во овој број. Началникот на ГШ на Армијата, генерал-потполковник Васко Гурчиновски, учествуваше на 25-тата конференција на началници на Генералштабови (НГШ) на армиите од земјите членки на САД – Јадранската повелба (А-5), која се одржа во Будва, Црна Гора, а заменик-министерот за одбрана, Башким Хасани, учествуваше на Конференција за одбрана и сајбер-безбедност на Југоисточна Европа која се одржа во Софија.

Со учеството на претставниците на МО и АРСМ на настани од ваков вид се потврдува и кредибилитетот на Министерството и на Армијата како ценет и посакуван партнер во дијалогот за решавање на најразлични безбедносни проблеми и предизвици.

„Орце Николов“ 116
1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276
<https://www.mod.gov.mk/штит>

Ставовите содржани во написите
на надворешните соработници не ја
предизвикуваат официјалната политика
или ставовите на Министерството за одбрана.

ПОЧИТУВАНИ ПРИПАДНИЦИ НА АРМИЈАТА И ВРАБОТЕНИ ВО МО,

Редакцијата на „Штит“ ве охрабрува да ни испраќате написи за позначајните активности и настани во рамките на вашата организациона единица. Вашите написи, информации или репортажи, со соодветни фотографии, можете да ни ги доставите на следните адреси:

zanet.ristovska@mod.gov.mk, kristina.ilievska@mod.gov.mk, sttit@mod.gov.mk

ПРИЈАВИ КОРУПЦИЈА
0800 50030

НАТО Конференција за комуникатори

Стратегиските комуникации се високо на агендата и на НАТО Алијансата и на Министерството за одбрана на Република Северна Македонија, водени од истите вредности – демократијата, отвореноста и транспарентноста, медиумските слободи и доброто владеење. Министерството за одбрана и Армијата на Република Северна Македонија во изминатите години интензивно работат на развивање и унапредување на способностите од областа на стратегиските комуникации со цел исполнување на побарувањата во согласност со стандардите на НАТО. „Само две години по формалното членство во НАТО, нам ни е доверена одговорноста да бидеме домаќини на најголемата Конференција за комуникатори во Алијансата и за нас како најнова членка на Алијансата е од исклучителна важност да дадеме свој придонес во доменот на стратегиските комуникации“, рече министерката за одбрана Славјанка Петровска по брифингот со претставниците на медиумите. Министерката посочи дека очекува отворена интелектуална, политичка и стратегиска дебата од која треба да произлезат идеи и практични решенија за голем број отворени прашања од областа на стратегиските комуникации, како алатка на лидерите и како поддршка во напорите на Алијансата за „одбрана

НАТО Конференцијата за комуникатори е најголемата годишна конференција за комуникатори во Алијансата. Годинава, домаќин на Конференцијата беше Северна Македонија, а на истата учествуваа околу 300 лица

и одвраќање“ на сите потенцијални безбедносни предизвици. Директорот за комуникации во Сојузничката команда за трансформација, Џеј Џансен, истакна дека станува збор за конференција на коишто има претставници од 30 земји членки, кои што ќе го демонстрираат единството на земјите членки на НАТО. „Фактот дека овие 300 претставници на земјите членки и земји партнери се присутни тука во Скопје, за време на оваа конференција, ја покажува кохезијата на воената Алијанса во однос на начинот на кој ние учиме за себе и ја почитуваме нашата разновидност. Во исто време комуникациите се користат и против нас и заедно треба да дискутираме, соработуваме, учиме и споделуваме, зашто кога сме здружени можеме да ги надминеме овие предизвици, да ги обезличиме и да ги истакнеме работите коишто се важни за Алијансата. Преку нашето присуство тука покажуваме дека заедно сме посилни“, рече Џансен. Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, на отворањето на Конференцијата истакна „За нас, комуникацијата е клучна. Нам ни е потребно пораките на НАТО да допрат до сите. Потребно ни е граѓаните на светот да знаат дека, пред сè веруваме во мир, но дека сме цврсто решени да го заштитиме нашиот суверенитет, нашите демократии и нашата слобода. Потребно ни е нашите 1 милијарда граѓани да знаат дека Алијансата, преку сојузничкото единство, решителност и цврстите принципи ја гарантира безбедноста на секој од нив“. Министерката истакна дека ширењето на лаги е секогаш најлесниот пат по кој може да се допре до јавноста и да се влијае врз неа, а ефектите од тие лаги се погубни и дека огромна е одговорноста на НАТО комуникаторите во оваа војна да ја извојуваат победата на вистината, праведноста и трајните цивилизациски вредности. „Вие, нашите НАТО-комуникатори, држете еден од четирите инструменти на моќ во вашите раце. Во вашите раце се информациите и ракувањето со нив е од огромно значење. Секој од вас присутен овде, а ве има од сите сојузнички земји, треба беспрекорно да ја заврши својата улога за на крај заеднички уште еднаш да докажеме дека НАТО, 73 години по неговото основање, останува најмоќната Алијанса водена од вистинските вредности, а тоа се индивидуалните слободи, демократијата, човековите права и владеењето на правото“, подвлече министерката. Во однос на националните капацитети за стратегиски комуникации и справување со дезинформации, министерката истакна дека во последните години државата прави значајни позитивни чекори зашто е јасно дека нема вистинска европска демократија без слобода на говор, слобода на медиуми, без отчетни и

транспарентни институции и без добро владеење. „Веќе трета година по ред Министерството за одбрана е прогласено за најтранспарентна институција во земјата, а од оваа година во резултатот ни се придружи и Владата како институција со 100 процентна активна транспарентност. Знаеме колку е важно да ги заштитиме националните интереси и безбедноста на секој наш граѓанин, но знаеме и дека е подеднакво важно да одговориме на секоје прашање од интерес за јавноста бидејќи тоа е најдобро оружје против лажните вести“, рече Петровска. Министерката се осврна и на развојот на Регионалниот центар за односи со јавноста, кој ќе добие дополнителни функции и одговорности, особено во областа на спротивставување на лажни вести и дезинформации. „Со помош на НАТО, овој Центар ќе стане додадена вредност на Алијансата во целина, и голема предност што ќе биде од корист за нашата колективна потрага по вистината“, истакна министерката. На отворањето на Конференцијата освен

министерката Петровска, се обратија и премиерот Димитар Ковачевски, како и помошничката на генералниот секретар на НАТО за јавна дипломатија, Баиба Браже, а со видео обраќања се обратија и генералот Кристофер Каволи, командант на Командата за операции и генералот Филип Лавињ, командантот на Командата за трансформација. Премиерот Ковачевски во своето обраќање истакна: „Како НАТО членка, посветено придонесуваме кон колективната безбедност. Тоа е видливо преку помошта и поддршката за Украина, воените вежби 'Брз одговор 22', 'Блесок 22' итн. Но воените и политичките активности се тесно врзани со нивната комуникација и со умешноста истите да ги доближиме што поблиску и што поточно до граѓаните. Од комуникациите и од нашата отвореност зависи дали и како граѓаните ќе разберат на кои начини работиме секојдневно на зачувување на нивната безбедност“. Помошничката на генералниот секретар на НАТО за јавна дипломатија, Баиба Браже, порача: „Сите ние треба да разбереме дека континуираното инвестирање и градење на силна способност за стратешки комуникации е клучно. Таа е исто така способност како што се и останатите одбранени способности, но и повеќе од тоа“. За време на обраќањето на завршниот дел на конференцијата, генералот Ѓурчиновски истакна дека како најнова членка на НАТО, тој како началник на Генералштабот, но и останатите армиски раководители го сфаќаат и поддржуваат значењето на стратегиските комуникации во современото безбедносно опкружување. „Стратегијата на НАТО за одвраќање и одбрана мора да биде придружена со соодветна комуникација во и надвор од оперативната област. Секој од нас има улога во спроведување на комуникацијата кон домашната јавност и кон сојузниците“, истакна генералот Ѓурчиновски. Обраќајќи им се на учесниците на конференцијата тој истакна дека одржувањето на конференцијата во Република Северна Македонија е значајно за нас не само за стекнување на нови знаења и споделување на искуства, туку и за дадената шанса низ оваа активност како земја сојузник да го претставиме и нашиот капацитет и подготвеност. Покрај генералот Ѓурчиновски на завршниот дел се обратија: Леонора Расел, Советник за односи со јавноста и стратешки комуникации, Џеј Пакстон, началник на секторот за односи со јавност во НАТО командата за операции и Џеј Џансен, директор на комуникациската дивизија во врховната команда на НАТО во SHAPE, кој ги даде крајните заклучоци произлезени на конференцијата.

Кристина Илиевска

Охридски безбедносен форум

Оваа година, после две години од пандемијата со КОВИД-19 кога бевме принудени да организираме онлајн-форуми, ги дочекавме во Охрид овогодинашните учесници на веќе традиционалниот Безбедносен форум на Алумни-асоцијацијата „Џорџ Маршал“ од Северна Македонија. На свеченото отворање на Форумот свои обраќања имаа НЕ Кејт Брнс, амбасадорка на САД во Северна Македонија, НЕ Анке Холстеин, амбасадорка на Германија во Северна Македонија и пензионираниот генерал-мајор Баре Сегуин, директор на „Џорџ Маршал“ - центарот од Германија. Амбасадорката Кејт Брнс во своето обраќање ја нагласи важноста од конструктивен дијалог и дебата во моментот кога светот е соочен со невидена агресија од страна на Русија врз Украина, што секако бара соодветен одговор од страна на НАТО Алијансата. И обраќањата на германската амбасадорка и на директорот на „Џорџ Маршал“ - центарот беа во насока на неопходноста од конструктивен дијалог и размена на искуства и изнаоѓање на соодветни решенија за справување со големиот број нови безбедносни закани и предизвици со кои се соочува светот денес и посебно регионот на Западен Балкан. Првата работна сесија на Форумот беше посветена на натпреварот на силите во регионот на Западен Балкан, имајќи предвид дека овој регион секогаш бил

Во периодот од 26 до 29 август во Охрид се одржа јубилејниот десетти по ред Безбедносен форум во организација на Алумни-асоцијацијата на „Маршал центарот“ на Северна Македонија, спонзориран од алумни-програмите на Европскиот центар за безбедносни студии „Џорџ Маршал“ од Германија и Одделот за јавна дипломатија на НАТО. Главна цел на Форумот беше да се разменат искуства и идеи за зголемена безбедност и справување со безбедносните предизвици и закани во регионот и пошироко

жешка точка и во него се судирале интересите на големите сили, но се дискутираше и за последиците од пандемијата со КОВИД 19 врз севкупниот развој и евроатланските интеграции на земјите од регионот. Свои излагања имаа професорот Себастијан фон Минков од „Маршал“-центарот во Германија, директорот на Дирекцијата за заштита и спасување, д-р Беким Максуди од Северна Македонија и амбасадорот Станислав Рашчан од Словенија. Втората сесија беше посветена на кризата во Украина и улогата на НАТО во спроведувањето безбедност и стабилност во јужното крило, земајќи ја предвид целата комплексност од внатрешни и надворешни безбедносни предизвици во државите од регионот. Во контекст на темата свои излагања имаа проф. д-р Мехмедин Тахировиќ од Црна Гора, д-р Моника Беговиќ, претседателка на Атлантскиот совет на Хрватска и д-р Ивица Симоновски од Република Северна Македонија. Панелистите во своите излагања се задржаа на безбедносните проблеми предизвикани од актуелните меѓународни случувања во нивните држави. Беа елаборирани дестабилизирачките влијанија на

Хрватска. Генералот Морабито се осврна на глобалните трендови на тероризмот денес, а фокусот во излагањето на д-р Анкица Томиќ беше ставен на потребата од имплементација на родовата перспектива во безбедносниот сектор, особено при справувањето со мигрантската криза. Д-р Дробаров се осврна на предизвиците за влез на потенцијални терористи со мигрантите, а Тамара Крупски се осврна на видеоизменетата перспектива и нестабилноста на светот околу нас. Сесијата посветена на стратегиската потреба од изградба на ефикасен систем за сајбер-одбрана предизвика доста интерес и широка дебата, а свои излагања на темата имаа д-р Митко Богдановски, декан на Воената академија и д-р Методи Хаџијанев. Петтата сесија се фокусираше на искуствата на земјите од регионот во заштитата на класифицираните податоци. Излагања имаа д-р Стојан Славевски, директор на Дирекцијата за класифицирани податоци на С. Македонија, Саво Вучиниќ, директор на Агенцијата за класифицирани податоци на Црна Гора, м-р Дориан Тола, директор на Агенцијата на Р. Албанија и Кемал Корјениќ од Министерството за одбрана на Босна и Херцеговина. Последната работна сесија

амбасадорот Иван Старчевиќ од Хрватска. Министерката за одбрана на Република Северна Македонија, Славјанка Петровска, беше поканета да го затвори Безбедносниот форум во Охрид и да им ги подели сертификатите на учесниците. Министерката Петровска во своето обраќање потенцираше дека Република Северна Македонија иако е „најмладата“ членка на НАТО, докажа дека може да биде модел кој активно придонесува за стабилноста и безбедноста во регионот. Осврнувајќи се на војната во Украина, министерката истакна дека оваа војна влијае врз безбедноста на Европа, вклучително и на Западен Балкан, каде сè уште има отворени прашања кои може да ја нарушат безбедноста и стабилноста. Таа нагласи дека треба да се зголеми НАТО И ЕУ соработката и дека е потребен уште поголем ангажман во регионот, со цел да се затворат отворените прашања и да се забрза евроатлантската интеграција на регионот, нагласувајќи дека интеграцијата е најдобрата алатка за добра регионална соработка. Клучните пораки кои произлегоа од овој десетти по ред успешен Безбедносен форум веќе се конципирани и дистрибуирани, а ние се надеваме дека

Министерката за одбрана Славјанка Петровска имаше свое обраќање во рамките на свеченото затворање на Безбедносниот форум во Охрид, при што на учесниците им ги додели сертификатите за успешно учество на Форумот

на Форумот беше посветена на анализа на новиот Стратегиски концеп на НАТО, а свои излагања имаа д-р Метју Род и д-р Брук Смит Виндзор од Маршал центарот во Германија, генералот Џорџ Батисти од Италија и

традицијата на добра организација, плодотворна дискусија и широка дебата на горливи безбедносни теми ќе продолжи и во наредните години и ќе придонесе за што побрза евроатлантска интеграција на земјите од Западен Балкан. д-р Жанет Ристоска

големите сили и вмешаноста на службите во внатрешната политика на државите. Беше посочено и на заканите од религиозниот екстремизам, корупцијата и организираните криминал и последиците од финансискиот тероризам. Вториот ден од Форумот беше посветен на тероризмот, радикализмот и миграциските процеси како безбедносни предизвици и на стратегиското значење на изградбата на сајбер-одбрана. Излагања на првата тема имаа бригадниот генерал во пензија Ѓузепе Морабито од НАТО одранбениот колеџ во Рим, д-р Анкица Томиќ од Министерството за внатрешни работи на Босна и Херцеговина, член на регионалната платформа МАРПИ, со седиште во Скопје, д-р Ромео Дробаров од Министерството за внатрешни работи на С. Македонија и м-р Тамара Крупски, директорка за Африка и Блискиот Исток во Министерството за надворешни работи на

Во годинава кога одбележуваме 30-годишен јубилеј од формирањето на македонската одбрана и Армија, достоино е да се потсетиме на почетоците, на никулците на македонскиот одбранбен систем. Всушност, осамостојувањето на Република Македонија (РМ) во 1991 година не ќе беше целосно завршено, доколку македонското државно раководство не направи одлучни чекори во насока на градење одбранбен систем за заштита на суверенитетот и интегритетот на територијата и населението со сопствени вооружени сили. Оттаму, изградбата на системот на национална одбрана на РМ и формирањето на македонски вооружени сили во ликот на Армијата на Република Македонија (АРМ) во 1992 година, како еден од најважните атрибути на државноста, претставуваше заокружување на процесот на осамостојување на државата. Осимнатите три децении од формирањето на АРМ од историски аспект во светлото на триесетгодишниот јубилеј од нејзиното формирање и градењето на независен македонски одбранбен систем, заслужуваат особено внимание.

Првичните напори на РМ беа самостојно да го гради сопствениот систем за одбрана и одбранбена стратегија, а АРМ да се доградува, опремува и обучува за да може да одговори на сите видови на закани и загрозувања на безбедноста и територијалниот интегритет на државата. Во овој и во наредните изданија на магазинот „Штит“ ќе се потсетиме на сложеноста, динамичноста и специфичноста на условите во кои се поставуваа темелите на македонската одбрана и Армија, на нејзиниот развој и изградбата на одбранбено-безбедносниот систем на РМ, нејзината улога во конфликтот во 2001 година, како и нејзиниот огромен придонес во напорите на РМ во процесот за евроатлантските интеграции.

30-годишен јубилеј од формирањето на македонската одбрана и Армија Од идеја до изградба на систем на национална одбрана (8)

Развој на воените образовни институции, центри и команди за обука

Со осамостојувањето на Р. Македонија и со формирањето на АРМ се појави потреба за школување, оспособување и усовршување на старешинскиот кадар за потребите на АРМ. За извршување на широк спектар формациски должности требаше да се проектира и да се развие сопствен современ военоедукативен систем, способен да го едуцира и перманентно да го усовршува старешинскиот кадар, како и да ја развива воената научна мисла. Голем број питомци и ученици кои ги напуштаа воените училишта и академии на поранешната СФРЈ се вратија во Р. Македонија. Одлуката, овие лица да се прифатат и да им се организира дошколување, само ја зголеми потребата за брзо воспоставување соодветен военоедукативен систем. Почетните услови не беа многу поволни, бидејќи Р. Македонија, за разлика од другите републики во СФРЈ, немаше военошколски установи и не постоеја просторни, кадровски, наставно-

материјални и други услови за една нова високообразовна институција. Поради тоа, државата презеде мерки и активности за создавање на услови за формирање на самостоен систем на воено образование. Така, во мај 1992 г. ГШ на АРМ во својот формациски состав формираше Одделение за воено школство. Мисијата на ова Одделение беше да организира дошколување на питомците и учениците од воените училишта вратени од поранешната ЈНА, а чие образование беше прекинато со распадот на СФРЈ. Ова Одделение пристапи кон извршување на активностите поврзани со прифаќањето на поголем дел од вкупно 565 питомци и ученици од поранешните воени академии и училишта. На 20 ноември 1992 г. беше формирана Матична комисија за подготовки за основање и почеток со работа на Воена академија (ВА). Во декември 1992 г. беше изработен првиот Предлог-елаборат со кој беше предвидено ВА да почне со работа во учебната 1993/94 г. По позитивните мислења за Предлог-елаборатот, за кусо време завршија подготовките за

сместување на питомците и беа опремени училници и кабинети и Матичната комисија го донесе Наставниот план за ВА. Во април 1993 г. со акт на МО се формира Установа за обучување на воени старешини, со организациска структура слична на онаа на факултетите, која беше приспособена да ги менаџира и реализира наставно-образовните активности и да работи на натамошната изградба на военошколскиот систем. За прв началник на Установата беше назначен полковник проф. д-р Ристо Дамјановски. За време на своето функционирање, Установата успеа да создаде солиден наставен кадар и обезбеди просторни и наставно-материјални услови за работа. Од мај 1992 до јуни 1995 г., Одделението за школство и Установата за обучување на воени старешини, преку курсеви и дошколување го заокружија процесот на воено образование на 239 нови македонски воени старешини.

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“

Во периодот што следеше интензивно се работеше на Нацрт-закон за ВА. Законот

се донесе на 7 јуни 1995 г. со важност од 14. јуни 1995 г., што претставува Ден на основање на ВА. За прв декан на оваа институција беше поставен полковник проф. д-р Стојче Десковски. Според Законот, ВА претставуваше единствена воена образовна и научноистражувачка установа во земјата, а го доби името по командантот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ од Втората светска војна и народен херој, професор на Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“, основач и директор на Институтот за национална историја, член и претседател на МАНУ, генералот Михаило Апостолски. Беа избрани првите наставно-научни работници, првите соработници и се спроведе постапката за запишување на првата генерација питомци чие школување започна на 25 септември 1995 г. Со оглед на тоа што ВА беше дефинирана како високообразовна и научноистражувачка установа која својата дејност ја врши во согласност со Законот за насочено (високо) образование и Законот за научноистражувачка дејност, во 1998 г. Министерството за образование ја призна во ист ранг со факултетите и со научноистражувачките

институции во Р.Македонија. ВА „Генерал Михаило Апостолски“, во согласност со Законот е автономна во реализацијата на образовната и научноистражувачка дејност, а задачите за школување и усовршување на старешини и други лица ги добива од МО и ГШ на АРМ на начин дефиниран во Законот за ВА, чијшто текст кон крајот на деведесеттите години на 20 век и на почетокот на 21 век беше неколку пати менуван и подобруван. ВА продолжи со образование на питомци, идни старешини на АРМ, сè до 2003 година. Во овој период, поради несоодветниот однос на реалните потреби на АРМ и бројот на запишани кадети во периодот од 2000 до 2003 г., како и трансформациските процеси со кои на АРМ ѝ се предвидуваше намалување на бројот на припадници, се појави вишок на офицерски кадар. Како резултат на тоа, од учебната 2003/04 г. беше одлучено да се прогласи мораториум. Овој режим на работа на ВА се одвиваше сè до 18 Август 2008 г., кога на свечената прослава на Денот на АРМ, тогашниот министер за одбрана, Зоран Коњановски, објави рестартирање на ВА. Од страна на ВА, предводена од

Од практичната обука на питомците во Установата за обука на воени старешини

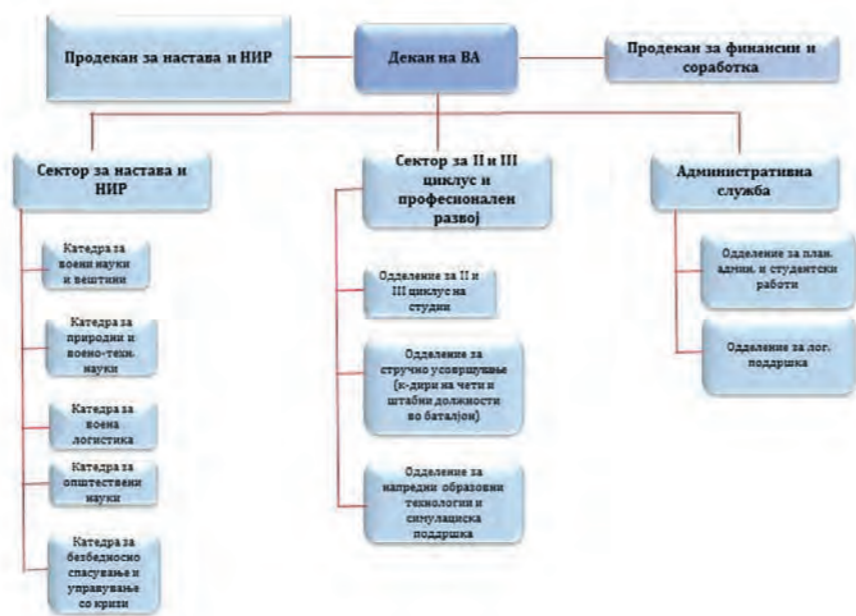

Запородно со питомците во ВА се дооспобуваа и првите жени-старешини на АРМ

тогашниот декан, полковникот професор д-р Росе Смилески, беше изготвена Платформа за натамошниот развој и темелна трансформација, во согласност со Концептот за развој на офицерскиот кор и други стратешки документи во МО, како и визијата за целосно вклучување на ВА во образовниот систем на Р.Македонија. На 11 декември 2008 г., Владата на Р. Македонија донесе одлука за рестартирање на работата на ВА. Следеше мобилизирање на капацитетите на МО и ВА, при што се донесоа сите неопходни документи, заклучно со новиот Закон за ВА и се создадоа услови за продолжување на работата на оваа институција. Во согласност со новиот Закон за ВА донесен од Собранието на РМ во 2009 г., истата беше дефинирана како високообразовна и научноистражувачка установа за образование на кадри за потребите на МО, АРМ, Центарот за управувањето со кризи (ЦУК) и на Дирекцијата за заштита и спасувањето (ДЗС). Со овој закон, на ВА ѝ се овозможи да склучи договор за придружно членство со Универзитетот „Гоце Делчев“ од Штип, со што, за прв пат покрај произведување во првиот офицерски чин, за дипломираните кадети се воведоа цивилни звања и издавање на универзитетска диплома која ќе биде широко признаена. Студиските програми на ВА „Генерал Михајло Апостолски“ беа акредитирани во согласност со Болонскиот процес, што дополнително даваше гаранција за признавање на дипломите, а на Академијата ѝ овозможи и регионален пристап и плодна меѓународна соработка. Така, денес, на нашата ВА се школуваат кадри за потребите на вооружените сили на Црна Гора, Босна и Херцеговина и Косово, што и дефинитивно претставуваше признавање на дипломите на ВА надвор

од границите на државата. Во изминатиот период ВА организираше повеќе меѓународни научно-стручни конференции и советувања, а во соработка со високообразовни институции од странство и со поддршка од Програмата на НАТО „Наука, мир, безбедност“, реализираше и неколку регионални напредни школи во областа на сајбер- безбедноста. Паралелно со тоа, ВА потпиша Меморандуми за соработка во областа на сајбер-безбедноста со Институтот за меѓународни студии од Монтереј, САД, во областа на кризниот менаџмент со Државниот универзитет на Аризона, САД, во областа на информатичките технологии, меѓународното право и меѓународните односи со Норвич универзитетот во САД. Покрај ова, ВА подготвува потпишување на меморандум за соработка и со Полскиот

национален универзитет за одбрана. Со тоа беше исполнета и законската обврска за воспоставување соработка со најмалку една странска високообразовна институција, рангирана во првите 100 на Шангајската листа и се создадоа услови за студиски престој на кадети и студенти на наведените институции во рамките на „Еразмус“ програмата. За круна на меѓународната соработка се смета „Летниот кампус“ на Армискиот полигон „Криволак“, каде што секоја година учествуваат кадети од над 10 странски држави држави и студенти од универзитетите во државата. Колкава е важноста на ВА за образованието на младите кадри и нивното подготвување за служба во Армијата и во другите државни институции говорат бројките: на ВА, заклучно со 2020 г., завршиле и се промовирани во првиот офицерски чин

Постоечка структура на Воената академија

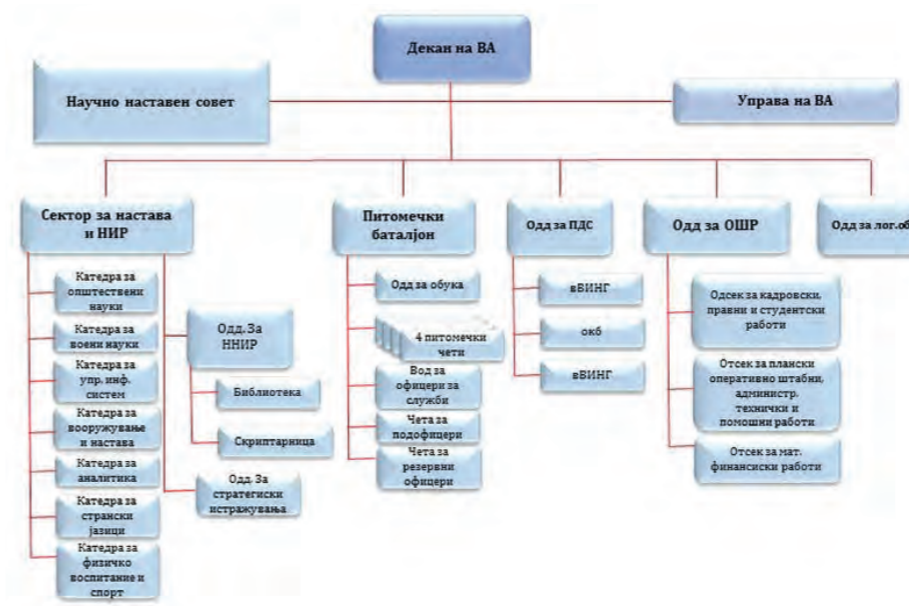
19 генерации или вкупно 1010 кадети, 286 кандидати за логистичките и другите служби во АРМ, 31 студент за потребите на кризниот менаџмент, 334 офицери на специјалистичките стручни студии за командни и штабни должности, 56 слушатели на вториот циклус за безбедност и одбрана и 3 дипломирани слушатели на третиот циклус на образование на национална и меѓународна безбедност и меѓународни односи. Во изминатите години ВА се фокусираше на остварување на нејзината основна дејност, односно на едукација на кадри на трите циклуси на студии, додипломски, постдипломски и докторски студии, на реализација на низа напредни курсеви за офицери и на едукација на кандидати за обука за пилоти во Центарот за пилоти. Плановите на ВА предвидуваа проширување на нејзината основна мисија, односно низ реализација на студиските програми за прв, втор и трет циклус на студии и други соодветни програми, таа да образува, да обучува, стручно да усовршува и да инспирира кадети, студенти и слушатели во земјата и во странство и во соработка со МО, Армијата и националните институции на земјите партнери и сојузници да произведува офицери за активен и резервен состав и менаџери за управување со ресурсите во одбраната и управување со кризи, заштита и спасување, кои се способни да се наметнат како вистински лидери и професионалци. Секако, за реализација на новата мисија на ВА, се вршеа постојани анализи за неопходни промени во организациската структура на институцијата. Со реструктурирањето, беше предвидено преземање на Центарот за обука на кадети од Командата за обука во ВА, со што би се постигнала централизираност и подобра координација на образованието, обуката и воспитувањето на питомците. Во плановите се предвидувааше

ВА да формира Катедра за воено воздухопловство, која во иднина би била носител на едукацијата и обуката на идните пилоти и основање на Катедра за сајбер и хибридни закани, чија основна дејност би била научно-истражувачка работа и едукација на кадри во оваа област. Во 2016 г., Владата на Р. Македонија подготви и до Собранието достави предлог за носење на Закон за основање на Универзитет за национална одбрана, безбедност и мир „Дамјан Груев“, со што постоечкиот Закон за ВА од 2009 година се става вон сила. Во образложението на Законот се наведуваше дека целта на ваквото законско решение е задоволување на потребите од високостручни кадри од полето на националната одбрана, безбедност и мир, како и создавање на кадри за потребите на МО и АРМ. Во Законот се пропишуваше дека

Универзитетот се основа со следните високообразовни единици во негов состав: Воена академија за копнена војска „Генерал Михајло Апостолски“; Воздухопловна академија „8 Септември“; Факултет за безбедност „Никола Петров Русински“; Медицински факултет „Др. Христо Татарчев“; Факултет за мировни студии и кризен менаџмент „Пера Тошев“; Правен факултет „Павел Шатев“; Институт за командни и штабни функции и лидерство „Тодор Александров“ и Институт за информатички технологии и сајбер-безбедност. Според предложеното законско решение, ВА „Генерал Михајло Апостолски“ од Скопје, со денот на отпочнување со работа на Универзитетот, би продолжила да работи како единица на Универзитетот, Воена академија за копнена војска „Генерал Михајло Апостолски“ во Скопје, со акредитираните студиски програми кои ги имала до денот на отпочнување со работа на Универзитетот. Намерата на Владата беше сите високо научни образовни установи од областа на безбедноста, одбраната, мировните студии и кризниот менаџмент од повеќе универзитети и научни установи и институти во државата, да ги обедини во еден специјализиран универзитет. Носењето на ваков закон предизвика силни контроверзи и реакции во научнообразовната, но и кај останатата јавност. Критиките најмногу се однесуваа на воспоставување на паралелен систем на високо образование и конкуренција на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ но, пред сè, заради недостаток од јавна расправа и недостаток на финансиски средства за функционирање на истиот. Поради сето тоа, овој универзитет не заживеа во вистинска смисла, а ВА продолжи да функционира со дотогашниот статус.

д-р Павле Арсоски, генерал-мајор

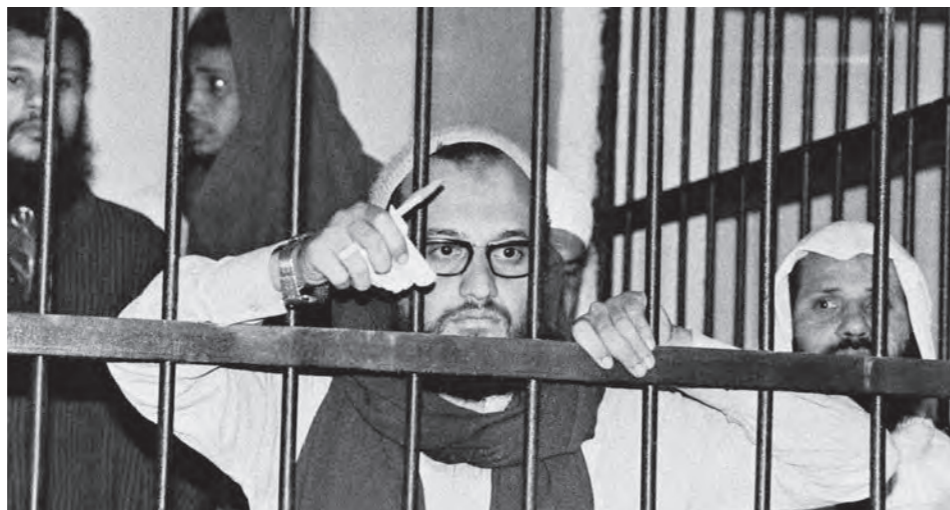
Структура на Воената академија во 1995 година

Елиминирање на лидерот на „Ал Каеда“

Завахири е роден во главниот град на Египет, Каиро, на 19 јуни 1951 година. Тој потекнува од угледно семејство на лекари и научници од средната класа. Завахири се вклучил во политичкиот ислам уште во раните училишни денови. Бил уапсен на 15-годишна возраст како член на забранетото „Муслиманско братство“ – најстарата и најголемата исламистичка организација во Египет. Неговите политички активности, сепак, не го спречиле да студира медицина на Медицинскиот факултет на Универзитетот во Каиро, каде што дипломирал во 1974 година, а четири години подоцна магистрирал хирургија. Неговиот татко, Мухамед, кој починал во 1995 година, бил професор по фармакологија во истото училиште. Завахири првично ја продолжил семејната традиција, градејќи медицинска клиника во предградието на Каиро, но набрзо бил привлечен од радикалните милитантни исламистички групи

Еден час по изгрејсонце, на 31 јули 2022 година, во Кабул, по 21-годишна потрага, беше убиен долгогодишниот лидер на терористичката организација „Ал Каеда“ – Ајман ал Завахири. Тој беше убиен со „ласерска“ точност, со проектил „воздух-земја“, испукан од беспилотно летало, метод кој често беше применуван во децениите што следеа по терористичките напади во САД на 11 септември 2001 година

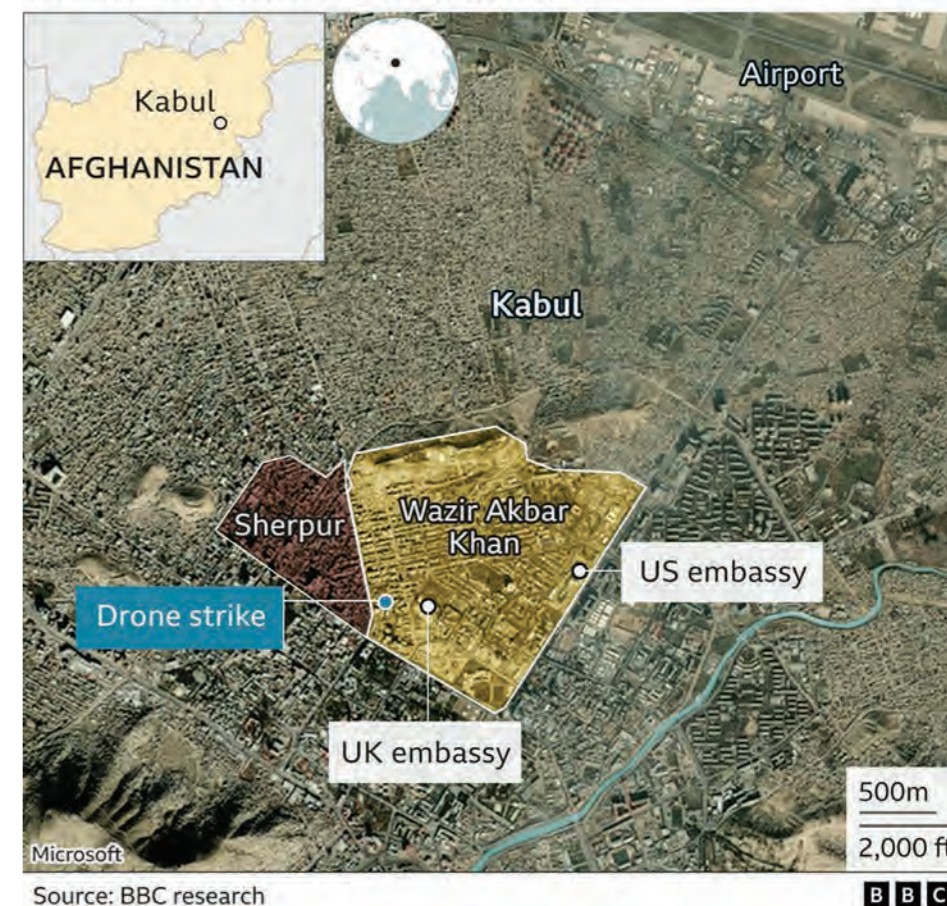
Во случајот со нападот на Завахири, најверојатно САД користеле релативно нова верзија на проектилот „Hellfire -R9X“, кој беше користен и во 2017 година кога во Сирија беше елиминиран еден од замениците на Завахири, Абу Каир ал Масри. Пред нападот биле користени различни разузнавачки методи, од теренски агенти до информатички системи и следење на локацијата со дронави и сателити

кои повикувале на соборување на египетската влада. Кога во 1973 година била основана египетската милитантна исламистичка организација „Исламски џихад“, тој веднаш се приклучил. Во 1981 година, бил приведен заедно со стотици други осомничени членови на групата, откако неколку од нив, облечени како војници, за време на воената парада во Каиро, го убиле тогашниот претседателот Анвар Садат. Мотив за убиството бил потпишаниот мировен договор со Израел и претходните апсења на стотици негови неистомисленици. За време на масовното судење, Завахири бил обвинет за водач на обвинетите. Иако бил ослободен од вмешаност во атентатот на Садат, Завахири бил осуден за нелегално поседување оружје. Според исказите на затворениците коишто биле затворени со него, Завахири постојано бил мачен и тепан од властите. Ова лошо искуство го трансформирало во фанатичен и насилан екстремист. Во 1984 година бил ослободен и веднаш заминал во Саудиска Арабија. Од таму набргу се упатил кон Пешавар во Пакистан, а подоцна и во соседен Авганистан. Во Авганистан, каде што работел како лекар за време на советската окупација, основал фракција на египетскиот исламски џихад. Во 1993 година, како лидер на египетскиот исламски џихад, бил клучна фигура зад серијата напади врз министрите на египетската влада, вклучувајќи го и премиерот Атиф Сидки. Кампањата за соборување на владата била причина за смрт на повеќе од 1200 Египќани. Во 1997 година, американскиот Стејт департамент го именувааше за водач на групата Авангарди на освојувањето – фракција на Исламскиот џихад, за која се смета дека стои зад масакрот на странски туристи во Луксор истата година. Набргу потоа за неговата улога во бројните напади на групата, од страна на египетскиот воен суд, Завахири бил осуден на смрт во отсуство. Во текот на 1990-тите години, Завахири патувал низ светот во

потрага по извори за финансирање. Во годините по советското повлекување на Авганистан, се верува дека тој живеел во Бугарија, во Данска и во Швајцарија, а понекогаш користел лажен пасош за да патува на Балканот, во Австрија, во Јемен, во Ирак, во Иран и на Филипините. Се смета дека во декември 1996 година, откако бил фатен без валидна виза во Чеченија, поминал шест месеци во руски притвор. Во 1997 година се преселил во авганистанскиот град Џалалабад, каде што бил сместен и Осама бин Ладен. Една година подоцна, со формирањето на Светскиот исламски фронт за џихад против Евреите и крстоносците, египетскиот исламски џихад се приклучил на пет други радикални исламистички милитантни групи, вклучително

и во „Ал Каеда“ на Осама бин Ладен. Првиот проглас на фронтот вклучувал „фатва“, или религиозен указ, со кој се дозволува убивање на американски цивили. Шест месеци подоцна, во два истовремени напади беа уништени американските амбасади во Кенија и во Танзанија, при што загинаа 223 лица. Завахири беше една од личностите чии сателитски телефонски разговори беа искористени како доказ дека Бин Ладен и Ал Каеда стојат зад нападите. Две недели по нападите, САД ги нападнаа камповите за обука на групата во Авганистан. Во годините по смртта на Бин Ладен, американските воздушни напади елиминираа низа следбеници на Завахири, слабеејќи ја неговата способност да се координира на глобално ниво. Во последните неколку години Завахири само повремени објавуваше пораки, неговото влијание се намали и стана маргинална личност. Завахири важел за главен идеолог на „Ал Каеда“. По убиството на Осама бин Ладен од страна на американските сили во мај 2011 година, тој го презеде раководството на „Ал Каеда“. Пред тоа, Завахири се сметаше за десна рака на Бин Ладен, а некои експерти веруваа

Scene of Kabul drone strike

Source: BBC research

BBC

дека е „оперативниот мозок“ кој стои зад нападите на 11 септември 2001 година во САД. На листата на 22 „најбарани терористи“ објавена од американската Влада во 2001 година, тој беше втор, веднаш по неговиот лидер, Осам бин Ладен. За неговата глава имаше награда од 25 милиони долари. Во годините што следеа по нападите на 11 септември, Завахири се појавуваше како истакнат портпарол на „Ал Каеда“. Обиди за негова ликвидација имало и претходно. Имено, во јануари 2006 година, тој беше цел на американски ракетен напад во близина на пакистанската граница со Авганистан. Во нападот загинаа четири членови на „Ал Каеда“, но Завахири преживеа и се појави на видео две недели подоцна, предупредувајќи го американскиот претседател Џорџ В. Буш дека ниту

тој ниту „сите сили на земјата“ не можат да го ликвидираат. Смртта на Завахири САД ја објавија како победа, особено по проблематичното повлекување од Авганистан во 2021 година. Меѓутоа, Завахири имал релативно мало влијание, бидејќи новите групи и движења како „Исламската држава“ стануваат сè повлијателни. Несомнено, ќе се појави нов лидер на „Ал Каеда“, но тој најверојатно ќе има уште помало влијание од неговиот претходник. За време на повлекувањето на САД од Авганистан, претседателот Џо Бајден вети дека неговата администрација нема да дозволи новиот режим предводен од Талибанците да ја направи земјата безбедно засолниште за терористите. Јасно беше дека децениската војна против тероризмот е далеку од завршена,

а една година подоцна, лидерот на „Ал Каеда“, Ајман ал Завахири, беше лоциран во Авганистан. Очекувано беше дека по доаѓањето на Талибанците на власт, Завахири ќе се врати во Авганистан. Тој се населил во центарот на Кабул, во голем комплекс со високи, заштитни ѕидови, заедно со неговата сопруга и ќерка. На почетокот на оваа година, ЦИА информирала дека идентификувала мрежа која го поддржува лидерот на „Ал Каеда“ и неговото семејство. Оперативците на терен полека ги идентификувале жителите во објектот на Завахири. Интересно е дека оперативците ја забележале навиката на Завахири повремено да се појавува на балконот. Оваа информација на ЦИА овозможила да се ликвидира еден од најбараните терористи, меѓутоа таквата операција била проследена со огромен ризик. Завахири живеел во густа станбена населба, а нападот со беспилотно летало можел да предизвика многу невини жртви. Врвна разузнавачка група на ЦИА подготвила неколку опции, осигурувајќи се дека е преземно се за да се минимизира ризикот од невини жртви. Исто така, тим од адвокати заклучиле дека Завахири е легитимна цел врз основа на „неговата континуирана водечка улога во „Ал Каеда“ и неговото учество и оперативна поддршка за нападите на „Ал Каеда“.

На 25 јули 2022 година нападот е одобрен од страна на претседателот на САД, Џо Бајден. Утрото на 31 јули, на балконот од домот на Завахири, од дрон биле истрелани два проектили, при што водачот на „Ал Каеда“ е убиен додека, пак, членовите на неговото семејство биле неповредени. Од нападот е направена минимална штета на куќатата, односно само прозорците биле искршени. Најверојатно е користен проектил „Hellfire AGM-114R9X“, без боева глава со експлозив. Кинетичката енергија од брзината на овој проектил кој на телото има неколку сечила, е таа што предизвикува уништување, бидејќи тие се пробиваат низ целта и ја минимизираат колатералната штета. Американските разузнавачи ја потврдија смртта на Завахири, со нагласок дека на терен во Кабул нема американски персонал. Американскиот претседател Џо Бајден во телевизиско обраќање ја образложи вмешаноста на Завахири во нападите на 11 септември и изјави дека „правдата е задоволена, а американските сили ќе го пронајдат и ќе го елиминираат

секој што претставува закана за САД“. Државниот секретар на САД, Антони Блинкен, недвосмислено изјави дека со тоа што Талибанците му овозможиле засолниште на Ал Завахири, грубо го прекршиле договорот за повлекување и силите на Западните сојузници од Авганистан. Портпаролот на Советот за национална безбедност на САД, Џон Кирби, ги предупреди Талибанците да го почитуваат договорот доколку сакаат меѓународно признавање и финансирање. На 2 август Стејт департментот предупреди на голем потенцијал за напади од страна на следбеници на „Ал Каеда“ и ги повика американските граѓани кои патуваат во други земји да бидат претпазливи. Во исто време додека претседателот на САД Бајден имаше

„Ал Каеда“ е значително ослабена. Убиството на Завахири има важна симболика поради неговата вмешаност во организација на терористичките напади од 11 септември. Со неговото елиминирање „Ал Каеда“ ќе треба да избере нов лидер кој ќе треба да ги поведе новите генерации на следбеници. И „Ал Каеда“ и „Исламската држава“ беа принудени да функционираат на принцип на франшизи, преку децентрализирана терористичка мрежа на филијали и ограници кои вршат напади во име на идеологијата на салафи-џихадизмот. Смртта на Завахири дополнително ја ослабе „Ал Каеда“ и ја става во несигурна позиција. Прашање е дали следниот лидер ќе може да ја обедини и инспирира новата генерација милитанти кои

и во Северна Африка, за жал беше дека светогледот на „Ал Каеда“ беше оправдан. Во 2014 година, „Исламската држава“ се издигна од пепелта на секташкото насилство во Ирак и во Сирија и беше подготвена да ја скрши „Ал Каеда“, да лови регрути и да ги совлада франшизните групи на „Ал Каеда“ од Сахел до Левант. Во тој период „Ал Каеда“ се прикажа себеси како умерена алтернатива на „Исламската држава“. Многу западни аналитичари сметаат дека наследник на Завахири ќе биде некој од ветераните-џихадисти и сонародници, долгогодишни доверливи луѓе на Завахири. Не е отфрлена и можноста за поделба на терористичката организација. Конфликтот во Сирија е пресвртница и можност за избор

телевизиското обраќање од балконот на Белата куќа, талибанските лидери упатија остра осуда на американскиот упад на нивна територија, беа да го споменуваат Завахири. Талибанците не ја потврдија смртта на Ал Завахири, но го потврдија нападот, со изјава дека куќата била празна. Од страна на шефот на политичката канцеларија на Талибанците во Доха, беше изјавено дека Талибанците не биле запознаени со присуството на Ал Завахири во Кабул и дека е во тек истрага за да се потврдат наводите. Главниот портпарол на Талибанците, изјави уверување дека Авганистан нема да стане засолниште за тероризмот против која било земја и инсистираше на тоа дека авганистанската влада ќе го почитува договорот за повлекување. Во текот на изминатите 20 години

се со многу понизок морал и мотив од нивните претходници, да се упатат во странски држави и да се борат во граѓански војни, бунтови и да извршуваат терористички акти. Настаните на Блискиот Исток, како на пример Арапската пролет, претставуваа закана за релевантноста на „Ал Каеда“ и другите џихадистички групи. Кон средината до крајот на 2011 година, конвенционалната мудрост беше дека демократските бунтови во земји како Египет, Сирија и Либија, еднаш засекогаш ќе докажат дека наративот на „Ал Каеда“ – дека само насилството може да донесе промени – е целосно промашен. Сепак, власта ја презедоа автократи и моќници кои што безмилосно ги задушуваша протестите и демонстрациите. Резултатот за многумина на Блискиот Исток

На 25 јули 2022 година нападот е одобрен од страна на претседателот на САД, Џо Бајден. Утрото на 31 јули, на балконот од домот на Завахири, од дрон биле истрелани два проектили, при што водачот на „Ал Каеда“ е убиен додека, пак, членовите на неговото семејство биле неповредени.

на милитантен лидер од областа Левант, што би значело и промена во центарот на гравитација на групата и прекин на традицијата. Периодот што следи од оваа 2022 година ќе биде одлучувачки за опстанокот на „Ал Каеда“. Очигледно е дека западните сојузници не се откажаа од глобалната војна против тероризмот, меѓутоа, со оглед на тековната војна во Украина и зголемените тензии низ Тајванскиот Теснец, слободно може да се каже дека покрај глобалниот тероризам, западните демократски држави се фокусирани на приоритетите за заштита на националната безбедност. Елиминирањето на лидерот на „Ал Каеда“ е сериозен чекор напред во борбата против тероризмот, меѓутоа западните сојузници треба трајно да ја исфрлат „Ал Каеда“ од милитантната матрица, намалувајќи ја привлечноста на нејзината идеологија во регионите ширум светот каде што сè уште егзистира.

д-р Ненад Танески

Економска војна

Економиката на одбраната го потврди фактот дека за стабилна егзистенција на една развиена земја, во меѓународните политички и економски односи, неопходно е потребно да се развива силен и технолошки развиен военоиндустриски комплекс. Тоа е потребно затоа што специфичните производи и услуги на овој комплекс дополнително ја зајакнува улогата на државата во рамките на светската економија. Државите, во решавањето на меѓусебните спорови и во остварувањето на своите политички а, пред сè, економски интереси, сè почесто преземаат мерки и активности кои немаат класичен воен карактер. Преземањето воени акции и употреба на сила во решавањето на спорите меѓу државите во меѓународните односи станува сè понеприфатливо и најчесто осудувано од меѓународната заедница. Затоа, класичната употреба на сила сè повеќе им отстапува место на другите посовремени форми на притисоци, закани и слично, кои немаат класични форми на воено загрозување како што се војните и воените интервенции. Новите форми на притисоци имаат цел да ги загрозат внатрешните текови на економскиот живот во земјата против која се насочени мерките т.е. таа политички, економски и воено да се дестабилизира,

Промените кои настанаа во минатото во однос на дистрибуцијата на производствените можности на развиените држави, силно се одразија врз светската економија. Со развојот на економиката на одбраната како научна дисциплина, се создадоа услови за изучување на економската војна како белег на новите економски односи на глобалниот пазар

што на крајот би резултирало со губење на самостојноста, сувереноста и територијалниот интегритет. Економската војна денес е реалност и таа пред себе има свои цели што треба да се остварат. Во литературата можат да се сретнат повеќе мислења за тоа кои се целите на економската војна. Целите на економската војна можат да бидат разновидни, а според времето на траење краткорочни и долгорочни. Ако се направи синтеза на овие мислења ќе се дојде до заклучок дека **цели на економската војна се:**

а) Да се задржи монополската позиција над земјата или земјите и над нивните национални стопанства, против која или кои е насочена економската војна.

- б) Да се здобијат нови позиции и нови пазари за националната економија на земјата.
- в) Постепено да се исцрпи економската моќ на земјата против која се насочени мерките на економската војна.
- г) Да се намали новосоздадената вредност, односно БДП, во земјите против кои се води економската војна, со што ќе се намалат сите видови потрошувачка, вклучувајќи ја и онаа за одбранбено-заштитните и безбедносните системи.
- д) Земјата, што е изложена на оваа војна во првата фаза, да се потчини економски, а потоа и воено и политички.
- ѓ) Преку разни економски притисоци и активности да се елиминираат земјите од светската или регионалната економска сцена, и тоа прво на економски а потоа и на воен и политички план.

За да може да се остварат вака поставените цели на економската војна, се преземаат разновидни мерки и активности како што се: воведување разни бариери во размената, (како што се царините, заштитни увозни, извозни како и други такси и давачки), нарушување на односите на светскиот пазар на определени производи кои за одредени земји се од особено значење и можат да ги доведат до тешка економска состојба, забрана или ограничување за користење на сите патишта за транспорт на производи, негативна пропаганда за производи што доаѓаат од земјите против кои се води економската војна и случно. Треба да се напомене дека економската војна се води и во мирновременски услови и во услови на војна, при што како основна цел се поставува оневозможувањето спротивната страна да се снабдува со оружје со воена опрема, со материјално-технички средства, со прехранбени и други производи неопходни за водење на војната и за снабдување на населението со основните животни потребни. Во досегашната практика се познати повеќе форми на водење економска војна или на вршење економски притисок. Сите тие имаа исти карактеристики бидејќи се водат комбинирано и истовремено со останатите политички и воени мерки, со што стануваат комплексни. Исто така, облиците на дејствување секогаш биле разновидни и истовремено се воделе од повеќе субјекти. Попознати **форми на водење економска војна** преку кои се остварувале поставените цели се:

1. Царините.
2. Контрола на увозот и извозот.
3. Ограничување или забрана на надворешнотрговската размена.

4. Воведување ембарго.
5. Економска блокада.
6. Сообраќајна блокада или изолација.
7. Бојкот на стоките и услугите.
8. Замрзнување на капиталот во странските банки.
9. Заплenuвање на имотот.
10. Блокирање на стока.
11. Забрана за извоз на суптилни технологии.
12. Давање помош со однапред утврдени цели.
13. Евакуација на производствени фондови под разни изговори.
14. Уништување на материјалните и културните вредности.
15. Користење или онеспособување на работната сила и слично.

Кога станува збор за економската војна треба да се истакне дека денес таа е постојано присутна во сферата на извозот на најсуптилната технологија, која по правило и не се извезува, а таа што се извезува е под ограничени услови и сведена е само на неколку земји, додека најголемиот број земји се исклучени од таа можност. Со оглед на разновидноста на формите, мерките и интезитетот на активностите што се преземаат против земјите кон кои е насочена економската војна, изградени се и стандардизирани мерки и активности за елиминирање на последиците од неа. Исто така, познато е дека голем број држави преземаат и контрамерки со кои предизвикуваат и негативни ефекти на земјата која ја наметнува економската војна, принудувајќи ја на тој начин да се повлече од таа намера. **Мерките за заштита од економската војна** можат да бидат разновидни и со различно време на траење. Тие можат да бидат: долгорочни и стратегиски и краткорочни мерки.

Во долгорочните стратегиски мерки за одбрана од економска војна спаѓаат:

1. Водење развојна стратегија која ќе се потпира врз домашните расположиви фактори на развојот и со која ќе се профилира економија со повисок степен на самостојност.
2. Обезбедување сопствени извори на енергија, храна и други стратегиски

производи, со цел да се избегнат евентуални уцени.

3. Постојано вршење и сестрани подготовки за одбрана на земјата поради одвраќање или елиминирање на сите извори на загрозување.

Во краткорочните мерки за одбрана од економската војна се вбројуваат следниве:

1. Воведување стимулативни мерки со кои ќе се неутрализира дејството на мерките на економската војна.
2. Извозни премии.
3. Увозни стимулации за определени производи кои се од витално значење на државата и за нејзината економија.
4. Царински и други олеснувања.
5. Обезбедување сообраќајни и други погодности.
6. Ослободување од плаќање разни такси при увоз или извоз.
7. Различни административни мерки за заштита и слично.

Мерките за заштита од економска војна ќе бидат дотолку поуспешни доколку се координирани и комплексни, а не краткорочни и поединечни. Поголем успех во поднесувањето на економските притисоци имаат земјите со стабилни економии, развиена стопанска структура, помала увозна зависност, излез на море, кои располагаат со сопствени енергенси и така натаму.

Поранливи од економските притисоци се помалите држави со неразвиена стопанска структура, увозно зависните земји, оние кои немаат излез на море и кои се потпираат врз увозни енергенси, земјите чие производство се базира врз увозна технологија и слично. Најновите воени, економски и политички случувања на глобалната светска сцена и кризата со недостигот и високата цена на енергенсите, како и негативните ефекти од ваквата состојба врз економиите на државите што, исто така, може да доведе и до нарушување на нормалното функционирање на политичкиот систем и на социјалниот живот на граѓаните, покажуваат дека само со изградена долгорочна стратегија државите може успешно да се справат со ваквите кризни состојби.

Филип Зенделовиќ

Родовата перспектива е меѓу врвните приоритети на Министерството за одбрана

Министерството за одбрана на Република Северна Македонија со години наназад континуирано и посветено работи на имплементацијата на родовата перспектива во секторот одбрана. Родовите политики се интегрирани во суштинските закони во одбраната, а донесено е и Упатство за заштита од вознемирување на работното место, кое е целосно усогласено со НАТО политиката за превенција и одговор на сексуална експлоатација и злоупотреба. Беше изработен и Вториот национален акциски план за имплементација на Резолуцијата 1325, каде координативната улога ја има одбраната. Воспоставена е и родовата структура, односно беше воведена позицијата офицер за еднакви можности

во Армијата, а формирана е и мрежа од 36 родови претставници – 19 во Армијата и 17 во Министерството за одбрана. Овие родови претставници играат клучна улога во советувањето на раководниот и командниот кадар во оваа област и давањето помош во случај на вознемирување на работното место. Потврда за успешната реализација на сите предвидени активности на полето на родовата рамноправност е видно зголемениот процент на жени во редовите на Армијата, но и на жени на повисоки лидерски функции. Во насока за уште поголема афирмација на родовите политики во рамките на Министерството и Армијата на Република Северна Македонија, министерката за одбрана, Славјанка Петровска, оствари средба со Марк

Ремилар, главниот програмски менаџер во Женевскиот центар за управување со безбедносниот сектор – ДЦАФ, при што беше потпишан Договор за соработка кој предвидува спроведување на родовата самопроцена во одбраната, процес што ја унапредува родовата компонента во работењето на Министерството. Оваа анализа ќе даде придонес во развојот на институционалната култура во обезбедувањето на еднакви можности и за мажите и за жените и ќе даде конкретни препораки во реализацијата на родовиот акциски план. Министерката Петровска цврсто ја поддржа имплементацијата на проектот и порача дека Министерството и досега посветено работеше на прашања од родовата еднаквост и перспектива, при

што изминатив период е направен голем прогрес. „Родовата перспектива е на врвот на приоритетите на Министерството. Ние цврсто веруваме дека секоја личност, секоја индивидуа е витален дел од одбраната и убедени сме дека ставањето фокус на родовата компонента е единствениот начин како можеме нашиот целосен потенцијал да го ставиме во функција на државата и на граѓаните“, рече министерката. Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, изрази задоволство од потпишувањето на Договорот за соработка, кој ќе даде дополнителен интензитет во нашата заложба на Министерството за целосна родово рамноправност. Главниот програмски менаџер на ДЦАФ, Марк Ремилар, се заблагодари за покажаниот ентузијазам за соработка на ова поле и за професионалноста и посветеноста кон родовата рамноправност. „Со прифаќањето на оваа иницијатива, вие претставувате позитивен пример за сите институции од безбедносниот сектор. Родовата самопроцена е исчекор кон зацврстување на родово сензитивна и родово одговорна институционална култура“, рече главниот програмски менаџер во ДЦАФ. Проектот ќе трае до крајот на следната година и предвидува 6 области во фазата на собирање податоци и нивна анализа, и тоа: ефективност на перформанси; закони, политики и планирање; односи со заедницата; одговорност и надзор; персонал и институционална култура.

Под знамето на ОН Геноцидот во Руанда

Населението на Руанда е составено од две поголеми групи: Хуту (85%) и Тутси (14%), обете со различни економски улоги во општеството пред нејзиното осамостојување во 1962г. Хуту, главно земјоделци, Тутси главно овчари, иако Тутсите доминирале во власта по осамостојувањето. Народот Хуту веднаш почнал борба со уривање на доминацијата на Тутсите, и веќе во наредната 1963 г. дошле во предност, убивајќи околу 20.000 Тутси. Во наредните 2 децении, 1 милион Руандци (главно Тутси), биле прогонети во соседните земји. Во исто време, економскиот напредок на Руанда бил попречен од суша и натрупани еколошки проблеми (обесшумување, ерозија на земјиштето и губење на плодноста на почвата). Борбите меѓу вооружените сили на Владата на Руанда, главно Хуту, и Руандскиот патриотски фронт - RPF, (формиран 1987г. и предводен од Тутси), се интензивирале во октомври 1990 г. долж границата на Руанда со соседна Уганда. Следеле голем број обиди за прекин на огнот кои во 1992 г. резултирале со договор за присуство на неутрална воена набљудувачка група (NMOG I), обезбедена од Организацијата на Африканското

Повеќе анализи покажуваат дека изминативе децении (и векови), големиот раст на населението и надминувањето на растот на производство на храна од една страна, и проблемите со животната средина, предизвикани од неодржливото користење на ресурсите од друга, се најчести причинители за појава на кризи и насилства. Таков бил и примерот со Руанда, синоним за бројно население (денес со 492 жители на m2 е една од најгусто населените држави во Африка) и геноцид (според бројот на жртви најмасовен во светски рамки по 1990 г.)

единство. Но, веќе наредната година непријателствата продолжиле, прекинувајќи ги преговорите меѓу Владата на Руанда и RPF. ООН се вклучиле во решавањето на конфликтот во 1993г. со распоредување воени набљудувачи во рамките на мисијата UNOMUR (United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda). Истата година бил постигнат договор меѓу страните во конфликтот, кој предвидувал: формирање на преодна влада до организирањето избори за нова влада на Руанда, враќање на раселените лица и интегрирање на RPF во вооружените сили на државата. Истовремено, ОН формирале и нова

мировна мисија во Руанда – UNAMIR (United Nations Assistance Mission for Rwanda), со мандат спроведување на мировниот договор и поддршка на преодната влада. Етничките насилства и проблемите предизвикани од еколошката катастрофа кулминирале во април 1994г. со ракетање на руандскиот претседателски авион и загинавањето на претседателот на Руанда и привремениот претседател на соседен Бурунди. До денес остана нејасно од кого и зошто биле истрелани ракетите и бил соборен претседателскиот авион. Веднаш по овој настан, екстремистите на Хуту народот започнале со

серија акции за елиминирање на политичката опозиција и целосно преземање на власта во државата. По националното радио испратиле пораки за истребување на Тутсите во Руанда (кои сèуште броеле околу милион жители). Водечката улога во убивањето најпрвин била преземена од екстремистите од војската (воглавно Хуту), кои користеле огнено оружје. Наскоро ги организирале и цивилите од Хуту, со поделба на оружје, поставување блокади на патиштата и масовни убиства на Тутсите. Умерените претставници на владата, кои се обиделе да го спречат убивањето, биле заплашувани, менувани и убивани.

Најголемите масакри на Тутсите се случувале кога тие барале засолниште во црквите, училиштата, болниците, владините згради и слични „безбедни“ места, каде што биле касапени со мачети, силувани и горени. Спред проценките, за 6 седмици биле убиени 800.000 Тутси (¼ од Тутсите во Руанда или 11% од вкупното население на Руанда). Бунтовничката Тутси војска – RPF (составена од прогонети лица, иако воден од Тутси, опфаќа и Хуту население) почнала со воени операции против владата. RPF била добро дисциплинирана армија и не регрутирала цивилно население за извршување убиства, но спровела

одмазднички убиства на 25.000 – 60.000 жители. Овие настани имале директно влијание врз активностите на UNAMIR и UNOMUR. Биле направени обиди за прекин на огнот, иако мировниците биле сè повеќе напаѓани.

RPF прогласила победа над насилната Хуту влада во јули 1994 г., формирале нова влада во земјата, која имала обврска да се посвети на мировниот договор од 1993 г., го потенцирале националното помирување и единство и ги поттикнувале жителите на Руанда да се сметат повеќе за Руандци отколку за Хуту или Тутси. Околу 135.000 Руандци биле затворени под обвинение за геноцид, околу 2 милиони луѓе (главно Хуту) избегале во соседните Конго и Танзанија, а 750.000 порано раселени Тутси се вратиле во Руанда од соседните земји. На тој начин се создале и услови за намалување на персоналот од составот на UNOMUR и завршување на мисијата во септември 1994 година. (Мисијата UNAMIR била завршена во 1996 г.). Трагичниот пресврт на настаните во Руанда го спречиле целосното спроведување на мандатот на UNOMUR, но мисијата одиграла корисна улога во напорите за градење доверба, за смирување на тензиите и имплементација на Договорот од 1993 година. Геноцидот во Руанда се опишува и како „средство“ со кое тогашните руандски елити се одржувале на власт, поттикнувајќи омраза и страв меѓу населението. Исто така се наметнува прашањето: Како, под овие услови, толку многу Руандци биле изманипулирани од екстремните лидери да се убиваат меѓусебно крајно сурово? Особено имајќи го предвид фактот

што во северозападна Руанда, каде во одредена заедница на народот Хуту, имало само еден Тутси, но и покрај тоа се случиле масовни убиства на народот Хуту меѓусебно.

Разликата меѓу Хуту и Тутси населението не е воопшто јасно изразена, како што се прикажувало. Двете групи говорат ист јазик, посетувале исти цркви и училишта, живееле во исти села, водени од исти поглавари, работеле и живееле заедно и во мешани бракови. Понекогаш ја менувале етничката припадност своеволно. Оттука, лесно се заклучува дека сево ова не се случило како последица на обична етничка омраза. Одлуката да се убива била донесена од страна на политичарите, од политички причини. Дел од причината за убиства од страна на обични луѓе (селани), било и чувството дека има премногу луѓе на премалку земја и дека со намалување на нивниот број ќе остане за преживување. Но, исто така, земјите може да се пренаселени (Монако, Сингапур...), а да не западнат во геноцид. Геноцид може да биде предизвикан и од сосема други причини, различни од пренаселеност.

Мисијата UNAMIR е забележана во историјата на мировните операции на ОН како една од најголемите нејзини неуспеси. Ваквиот неуспех на „Сините шлемови“ се должи на одредени фактори, пред сè на: лошото менаџирање со операцијата и недоволниот број на човечки и материјални ресурси, кои ја одиграле клучната улога за неуспех на мисијата. Во анализите направени во Одделот за мировни операции при ОН се забележува дека случувањата во Руанда не се разгледувале премногу сериозно од самиот почеток. Мисијата на ОН започнала со определување бројка од 2548 мировници, иако советниците на генералниот секретар на ОН предлагале таа бројка да изнесува најмалку 5000 војници, а командантот на мисијата, генералот

Мисијата UNAMIR е забележана во историјата на мировните операции на ОН како една од најголемите нејзини неуспеси. Ваквиот неуспех на „Сините шлемови“ се должи на одредени фактори, пред сè на лошото менаџирање со операцијата и недоволниот број на човечки и материјални ресурси кои одиграле клучна улога за неуспех на мисијата

Dallaire, побарал не помалку од 4000. Самото распоредување на определените ресурси на тлото на Руанда било лошо испланирано и реализирано, особено после не толку одамнешниот неуспех на UNOSOM во Сомалија. Со пристигнувањето на мировните контингенти во Руанда

станала евидентна сериозноста на ситуацијата - геноцидот веќе се наговестувал, а случувањата во 1994 г. биле кулминација на трагедијата присутна во земјата со години. Жртви на насилствата во тој период биле и 11 белгиски војници.

Во екот на траењето на геноцидот во мај 1994 г., генералот Dallaire побарал од Советот за безбедност на ОН проширување на мисијата. Меѓународната заедница не покажала особен интерес за ваквото барање, да понудат дополнителни контингенти во состав на мисијата, што претставувало дополнителен фактор за неуспех на мисијата.

Вака однапред осудена на неуспех, мисијата UNAMIR била спроведувана во Руанда до март 1996 година. Заминувањето на мировниците од Руанда било прокоментирано од страна на тогашниот министер за надворешни работи на Руанда, Анастезе Газана: „ОН не успеаја во Руанда, тие не успеаја да се справат со геноцидот и сè уште не се способни за тоа“.

M.C.

Работна посета на NCIA

На Лисабонскиот самит во 2010 година, шефовите на државите и владите на НАТО се согласиле да ги реформираат постоечките агенции на НАТО во три главни програмски теми: набавки, поддршка, комуникации и информации. Реформската активност на агенциите е дел од тековниот процес на реформата на НАТО која, исто така, ги разгледува промените во воената командна структура. Реформата била започната со цел да ја зголеми ефикасноста и ефективоста во испораката на способности и услуги и да ја зголеми транспарентноста и одговорноста. Во јули 2012 година била постигната значајна пресвртница со создавање четири нови НАТО организации, преземајќи ги функциите и одговорностите на постојните агенции.

Агенцијата на НАТО за комуникации и информации NATO Communications and Information Agency – NCIA

Како дел од активностите на Управувачкиот комитет за воздушна команда и контрола, беше одржан состанок само за земјите членки на НАТО во просториите на Агенцијата на НАТО за комуникации и информации со седиште во Хаг, Холандија. Централна тема на состанокот беше во доменот на воздухопловството, поточно во делот на воздушната команда и контрола

Работната посета на Агенцијата на НАТО за комуникации и информации со седиште во Хаг, Холандија, во делот на системот за воздушна команда и контрола на НАТО беше од исклучително значење. Агенциите на НАТО се суштински дел од Алијансата и претставуваат витален механизам за набавка и одржување на капацитетите, односно претставуваат извршни органи за логистички или услужни дејности. Иако организациите и агенциите на НАТО се автономни, сепак работат во согласност со насоките и директивите од Северноатлантскиот совет и се основани да ги исполнат колективните барања на дел или на сите сојузници на Алијансата

NATO Communications and Information Agency
Agence OTAN d'information et de communication

на Алијансата. Присуството на овие состаноци на потполковник Драган Павловски, претставник од Северна Македонија, беше од големо значење поради најавите за одредени промени во областа на воздушната команда и контрола.

Агенцијата на НАТО за комуникации и информации е формирана во 2012 година преку спојување на следните институции: NATO C3 Organisation, NATO Communication and Information Systems Services Agency, NATO Consultation, Command and Control Agency, NATO Air Command and Control System Management Agency и NATO Headquarters Information and Communication Technology Service. Предводена е од генерален директор со седиште во Брисел, Белгија, и со локации во Хаг, Холандија, во Монс, Белгија, и во Оеирас, Португалија. Обезбедува информатички услуги во целиот свет, реализира набавки и поддршка во областите како што се командните и контролните системи, тактичките и стратешките

комуникации и сајбер-одбранбените системи. Таа делува како главен НАТО консултант, испорачател и провајдер на комуникациски и информациски системи, а исто така обезбедува и ИТ-поддршка за сојузниците, седиштето, командната структура, структурата на силите и другите агенции на НАТО. Агенцијата постојано е во чекор со напредната технологија и комуникациските способности за команда, контрола, комуникации, компјутери, разузнавање, надзор и извидување (C4ISR), во насока на поддршка на одлуките и мисиите на Алијансата. Во овој домен, овозможена е соработка и размена на информациите помеѓу НАТО и другите сојузнички тела, вклучувајќи ги и новите закани и предизвици во делот на сајбер и ракетната одбрана, вештачката интелигенција и нејзините потенцијални воени импликации. Работејќи со индустријата, академијата и непрофитните организации за да испорачаат иновативни решенија, Агенцијата обезбедува способности кои му помагаат на НАТО да ја задржи својата технолошка предност. Надзорниот одбор на Агенцијата формално го одобри новиот стратешки план, утврдувајќи го патокантот за нејзина трансформација во следните пет години.

Програма за воздушна команда и контрола

Системот за воздушна команда и контрола на НАТО овозможува управување со воздушните операции на НАТО во и надвор од Евроатлантската област. Ова е исклучително важна програма со која се обезбедува унифицирана постапка при справување со сите видови воздушни операции и распоредување на силите на европска територија и надвор од неа. Овие операции се под команда на Сојузничките сили за воздушна команда во Рамштајн, Германија (Headquarters Allied Air Command – HQ AIRCOM). Ефикасна воздушна одбрана е основа за безбедноста на Алијансата. Таа се реализира преку сложен систем кој овозможува откривање на воздухоплови и тактички проектили, следење и пресретнување од страна на поморските, копнените оружени системи или од авионите-пресретнувачи. Системот за воздушна команда и контрола на НАТО ќе интегрира: команда и контрола, контрола на воздушните мисии, контрола на воздушниот сообраќај, набљудување и управување со воздушниот простор, управување со ресурси и менаџирање со функцијата на сила помеѓу другите функции. Пред педесетина години, земјите членки на НАТО признаа дека

заштитата на воздушниот простор на земјите членки може да се постигне поефикасно ако се спроведе меѓусебна соработка. Тие ја делегираа оперативната контрола на воздушниот простор на врховниот командант на сојузничките сили на Европа, дури и во време на мир. Составните делови на потребната команда и контрола на системот – средствата за надзор, копнените вооружени системи и авионите-пресретнувачи, работат во сообразност со правилата на НАТО во колективен и сеопфатен пристап. Во текот на доцните 1980-ти години, способноста за рано предупредување била зајакната со набавка на флота на противдесантни авиони за рано предупредување и контрола (NATO Airborne Early Warning and Control NAEW&C). Сите мисии започнуваат преку наредба за воздушно ангажирање (Air Tasking Order – ATO), при што секој член ги знае своите

задачи и што е потребно да изврши во одреден момент. Во АТО се дадени податоци за полетување, дестинација, а распознавањето се врши преку системот IFF (Identification Friend or Foe). Програмата за воздушна команда и контрола на НАТО е дизајнирана со цел да го комбинира планирањето со извршување на сите воздушни одбранбени и офанзивни операции, како и операции за воздушна поддршка. Овој систем на НАТО ќе биде еден од главните столбови на способност за интегрираниот воздушен и ракетен систем за одбрана (NATO Integrated Air and Missile Defence System – NATINAMDS), во насока на зачувување и заштита на територијата, на населението и на силите против секаков вид закани и ракетен напад.

Драган Павловски

Улогата на мировниците во заштитата на цивилите од сексуално и родово базирано насилство

Во текот на изминатите две децении, агендите за заштита на цивилите (во оригинал: Protection of Civilians [POC]) и за жени, мир и безбедност (во оригинал: Women, Peace and Security [WPS]), растат паралелно и често се поврзуваат со задолжителна терминологија, прифатена од Советот за безбедност на Обединетите нации (ОН). Така, мандатите на сите мултидимензионални мировни мисии на ОН моментално вклучуваат терминологија поврзана со родот, и сите имаат мандат да го спречат како и да одговорат на сексуалното насилство поврзано со конфликти (во оригинал: conflict-related sexual violence [CRSV]). Дополнително, некои мисии, вклучително и во Демократската Република Конго (ДРК), Јужен Судан и Централноафриканската Република, имаат мандати да ги заштитат цивилите од сексуалното и родово базирано насилство (во оригинал: sexual and gender-based violence [SGBV]). Во тој контекст, Одделот за мировни операции на ОН го дефинира сексуалното и родовото базирано насилство (SGBV)

како „секое штетно дело што е извршено против волјата на една личност, засновано на социјално припишани (т.е. полови) разлики меѓу жените и мажите“. Ова вклучува и нешто повеќе од самото

сексуално насилство поврзано со конфликти (CRSV), бидејќи покрај сексуалното насилство го опфаќа и родовото насилство, па и не мора да биде поврзано со вооружени конфликти.

Сепак, постојат голем број причини зошто на мировниците им е тешко да ги заштитат цивилите од сексуално и родово базирано насилство, особено од оние форми кои не спаѓаат во сексуалното насилство поврзано со конфликти. Имено, многу форми на сексуално и родово базирано насилство се надвор од опсегот на мировните капацитети. Така, на пример, тоа се повеќето форми на насилство од интимен партнер. Понатаму, бидејќи сексуално и родово базирано насилство SGBV е вкоренето во културните сфаќања за мажественоста и женственоста, обраќањето до двигателите на таквото насилство бара ниво на вграденост во локалните заедници, нешто што му недостига на мировните операции. Имено, генерално, постои неусогласеност помеѓу дефиницијата за сексуално и родово базирано насилство во Одделот за мировни операции на ОН со она што мировниците може разумно да го постигнат. Ова води кон недостаток на концептуална јасност во однос на тоа што е сексуално и родово базирано насилство во контекст на мировниот мандат. Сексуалното и родово базирано насилство често се користи наизменично со сексуалното насилство поврзано со конфликти, а жените се перцепирани како примарни жртви. Но, ова толкување прикрива пошироки форми на родово базирано насилство, а формите на сексуално и родово базирано насилство насочени кон мажите и сексуалните и родовите малцинства редовно се исклучуваат од процесот на планирање и преземање активности.

И покрај овие предизвици, постојат некои форми на сексуално и родово базирано насилство надвор од сексуалното насилство поврзано со конфликти на кои мисиите можат и да реагираат. На пример, мисиите можат да помогнат во промовирањето на учеството на жените во процесите на национално и локално ниво, вклучително и преку обезбедување физичка заштита. Намерните бариери за учеството на жените се самите форма на сексуално и родово базирано насилство што мисијата може да ја реши. Во исто време, пак, зголемувањето на учеството на жените помага да се решат структурните нееднаквости што го овековечуваат сексуално и родово базираното насилство. Исто така, мисиите може да го зголемат пристапот на жените до механизмите за правда, да ги заштитат поединците од присилно регрутирање, да следат и да известуваат за инциденти на тортура во притворските установи и да ги заштитат мажите и момчињата од произволно притворање

или погубување. Но, додека мисиите преземаат различни видови на активности, таквите мерки често не се гледаат како дел од одговорот на сексуалното и родово базирано насилство, со што се прикриваат родовите двигатели на таквото насилство. Со цел да се подобрат способностите на мировниците да ги исполнат нивните мандати за заштита на цивилите од сексуално и родово базирано насилство, ОН треба да обезбедат појасни насоки за формите на сексуално и родово базирано насилство за кои мировниците можат реално да се грижат. Имено, бидејќи прецизниот опсег на насилство што ќе може да го решат мисиите ќе се разликува во зависност од контекстот, дефинираната терминологија, насоките и обуката кои ќе треба да се приспособат на секој контекст. Исто така, мисиите ќе може да го подобрат спроведувањето на нивните мандати преку интегрирање на родови советници и советнички за заштита на жени во планирањето на

заштитата на цивилите (на стратешко и оперативно ниво). Додека политиката на Одделот за мировни операции на ОН за заштита на цивилите (бара мисиите да го интегрираат родот во нивното планирање и активности за заштита на цивилите, структурите на мисиите автоматски не обезбедуваат таква интеграција, што зависи од иницијативата на водачите на мисијата и индивидуалниот персонал во овие компоненти. Затоа, во многу контексти, родовата анализа што е вклучена во планирањето на заштитата на цивилите, останува поедноставена и не ги зема предвид локалната динамика на моќ, меѓусекционалните идентитети и родовите ефекти од конфликтот врз жените, мажите, момчињата, девојчињата и сексуалните и родовите малцинства. Потребно е да се има

подетална родова анализа која ќе доведе до подобро информирани мировници, а можеби и до поефективни интервенции за заштита. Како заклучок може да се каже дека мисиите треба сеопфатно да пристапат кон своите мандати за заштита на цивилите од сексуално и родово базирано насилство, препознавајќи ги ризиците од првенствено вооружените одговори на заштитата, давајќи приоритет на партнерствата. Вооружените пристапи кон цивилната заштита може да го зголемат ризикот од сексуално и родово базирано насилство и да не успеат да се справат со основните двигатели на таквото насилство. Без да се намали вредноста на краткорочната физичка заштита, мисиите треба да одговорат на сексуално и родово базирано насилство на сеопфатен начин, давајќи им приоритет на учеството на жените на сите нивоа и осврнувајќи се на културните и правните структури кои го поткрепуваат сексуалното и родово базираното насилство. А, бидејќи мировните операции на ОН

не се локално вградени, ефективниот одговор ќе зависи од партнерствата со локалните лидери, граѓанските организации и тимовите на земјите на ОН кои се подобро лоцирани, со цел да се олеснат долгорочните промени. Овие партнерства би требало да ги зајакнат локалните заедници, така што ќе им овозможат на истите да ги дефинираат сопствените потреби за заштита и да промовираат невооружени стратегии предводени од заедницата.

м-р Билјана Поповска (адаптирано од https://theglobalobservatory.org/2022/05/the-role-of-peacekeepers-in-protecting-civilians-from-sexual-and-gender-based-violence/?fbclid=IwAR0f9YgLjvnXqBo_RdrxYBqVDLEapnEHJmKcl2OE9NvOofWiG901SCTWBM)

Северна Македонија и Балканот кон повисоки еколошки стандарди во одбраната

Во новиот Стратешки концепт на НАТО, точка 19 се вели: „Климатските промени се базичен предизвик на нашето време, предизвик кој има сериозно влијание врз безбедноста на сојузниците“. „Климатските промени се мултипликатор на кризите и заканите. Тие можат да го зголемат конфликтот, фрагилноста и геополитичкиот натпревар. Зголемувањето на температурите предизвикуваат зголемување на нивото на Светското Море и пофреквентни и поекстремни временски случувања кои можат да ги нарушат нашите општества, да ја поткопаат безбедноста и да бидат закана за животите и egzистенцијата на нашите граѓани“, се вели во новиот Стратешки концепт, кој продолжува: „Климатските промени имаат влијание и за тоа како нашите вооружени сили оперираат – нашата инфраструктура, имот и бази се ранливи на овие ефекти. Нашите сили мора да оперираат во поекстремни климатски услови и нашите војски се сè почесто повикувани на помош во справувањето со катастрофите“. Тоа е повеќе од доволно за земјите од регионот кои се дел од НАТО – Алијансата, да работат на сопствени

Високите еколошки стандарди во одбраната стануваат несомнен приоритет за сите земји членки на Алијансата, особено имајќи предвид дека оваа област свое место најде и во новиот Стратешки концепт на НАТО, усвоен на Самитот на НАТО во Мадрид на 29 јуни 2022 г.

планови и иницијативи во доменот на заштитата на животната средина, но и многу повеќе од тоа – да имаат капацитет за целосна функционалност и во веќе променетите услови на работа од аспект на животната средина.

НАТО земјите од Регионот и нивните планови
По екстензивна анализа и директно побарување до НАТО земјите од Регионот, освен Република Грција, која во февруари 2021 година има донесено Политика за прилагодување во доменот на животната средина, енергијата и климатските промени и информацијата дека и Романија има донесено стратешки документ во оваа област, кој за жал, остана недостапен, беше потврдено дека Албанија, Бугарија и Црна Гора сè уште немаат изработено ваков тип на документи.

Во однос на Политиката за адаптација на грчкото Министерство за одбрана, истата дефинира основни постулати и столбови, области од интерес, принципи и средства за спроведување на зацртаните цели. Во контекст на целите, Политиката утврдува дека првенствено тоа е „минимизирањето на влијанието на животната средина и користењето на енергијата од страна на вооружените сили, преку имплементација на принципи за самоодржливост“, а се фокусира и на раната подготовка за менаџирање на идните предизвици и поефикасен менаџмент на постојните еколошки, социјални и економски предизвици кои можат да ја лимитираат оперативната подготвеност и капацитетите на вооружените сили. Предвидени се и пет столбови – усогласеност со ЕУ и националната легислатива, како и со НАТО договорите; рационален

менаџмент на природните ресурси и енергија; превенција на загадувањето; континуирано подобрување на перформансите во однос на животната средина; и вклученоста на персоналот на вооружените сили во реализација на поставените цели. Како што се наведува во Политиката, развојот на интерна регулаторна рамка, тренингот, едукацијата, финансирањето и соработката, како и развојот на менаџмент – системите во областа се дел од средствата за достигнување на целите на Политиката.

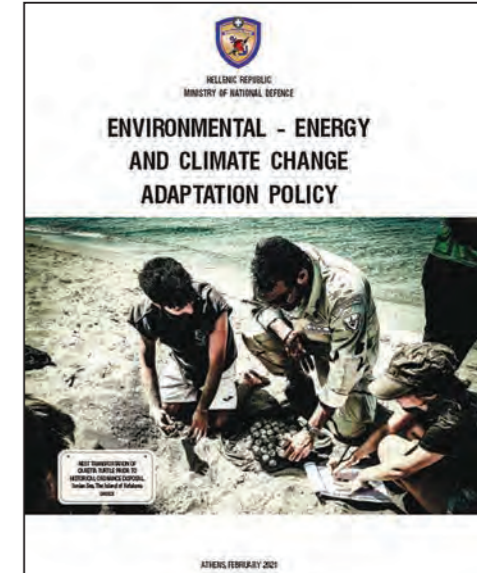
Еко-одбрана: базичен документ за повисоки еколошки стандарди во македонската одбрана
Министерството за одбрана е пионер во рамки на државните институции во доменот на заштитата на животната средина – факт кој беше потврден и од страна на министерот за животна средина и просторно планирање, Насер Нуредини на прес-конференцијата на која беше презентирани новиот План за повисоки еколошки стандарди во одбраната во мај годинава. „Извонредниот пример што го дава Министерството за одбрана преку Еко-одбраната е одличен практичен пример што треба да направат сите останати

министерства, државни институции, а особено локалните самоуправи, бидејќи само со точен увид во состојбите може правилно да се проектираат и мерките и средствата потребни за нивна реализација“, изјави Нуредини во таа пригода. Планот го претстави министерката за одбрана Славјанка Петровска, која истакна дека истиот ќе се спроведува преку четири столбови – пренамената на затоплувањето од користење на загадувачки во незагадувачки енергенси, изградбата на фотоволтаични електрани на објекти во касарните, зголемување на енергетската ефикасност на армиските објекти, како и континуираното следење на влијанието на армиските активности врз животната средина. „Со пренамената на затоплувањето, од користење на загадувачки во незагадувачки енергенс, количината на јаглерод диоксид од армиските касарни ќе се скрати за половина. Касарната „Илинден“ е гасифицирана, а во касарните „Страшо Пинџур“ во Петровец и „Боро Менков“ во Куманово целосно е завршена потребната инсталација и наскоро и двете касарни ќе бидат поврзани со гасовод. Касарната „Гоце Делчев“ во Скопје е веќе приклучена на скопската дистрибутивна мрежа, а во

моментов се работи на приклучување на последниот објект во оваа касарна. Пренамена на енергенсот се планира и за останатите касарни низ државата“, рече министерката Петровска при презентацијата на Еко-одбраната.

Што сè опфаќа овој план?
Планот е сеопфатен и предвидува поголем број на активности кои директно влијаат на намалување на нивото на јаглерод диоксид кое се испушта од објектите на Армијата, а се предвидува и целосно покривање на потребите од електрична енергија со сопствено производство, зголемување на енергетската ефикасност на објектите, како и континуирано следење на влијанието на армиските активности

врз животната средина. Сето тоа ќе се постигне со замена на енергенсите за затоплување на касарните, со користење на незагадувачки енергенс, изградба на фотоволтаични центри низ касарните, како и целосно реновирање на голем број армиски објекти кои децении биле оставени на забот на времето и продолжување на соработката со надворешни институции во мерењето на влијанието на активностите на Армијата врз животната средина. Посочениот План за повисоки еколошки стандарди во одбраната е сеопфатен план кој покажува дека одбраната посветува внимание на овој сегмент во работењето и дека е повеќе од свесна за потребата од здрава животна средина, додека истовремено се рационализираат трошоците и се креираат подобри услови за работа на припадниците на Армијата. Планот за воведување на еко-одбрана е јавен документ и може да се најде на веб-страницата на Министерството за одбрана, во делот Стратешки документи, подел Други стратешки документи.

Иван Петрушевски

ЕКО – ОДБРАНА

1

Замена на енергенсите за загревање на објектите на Армијата со цел намалување на загадувањето

2

Поставување на фотоволтаични електрани во касарните на Армијата за производство на електрична енергија до 2024 година

3

Зголемување на енергетската ефикасност на објектите на Армијата

4

Континуирано следење на влијанието на армиските активности врз животната средина

Повеќенаменски хеликоптер „UH-60M“

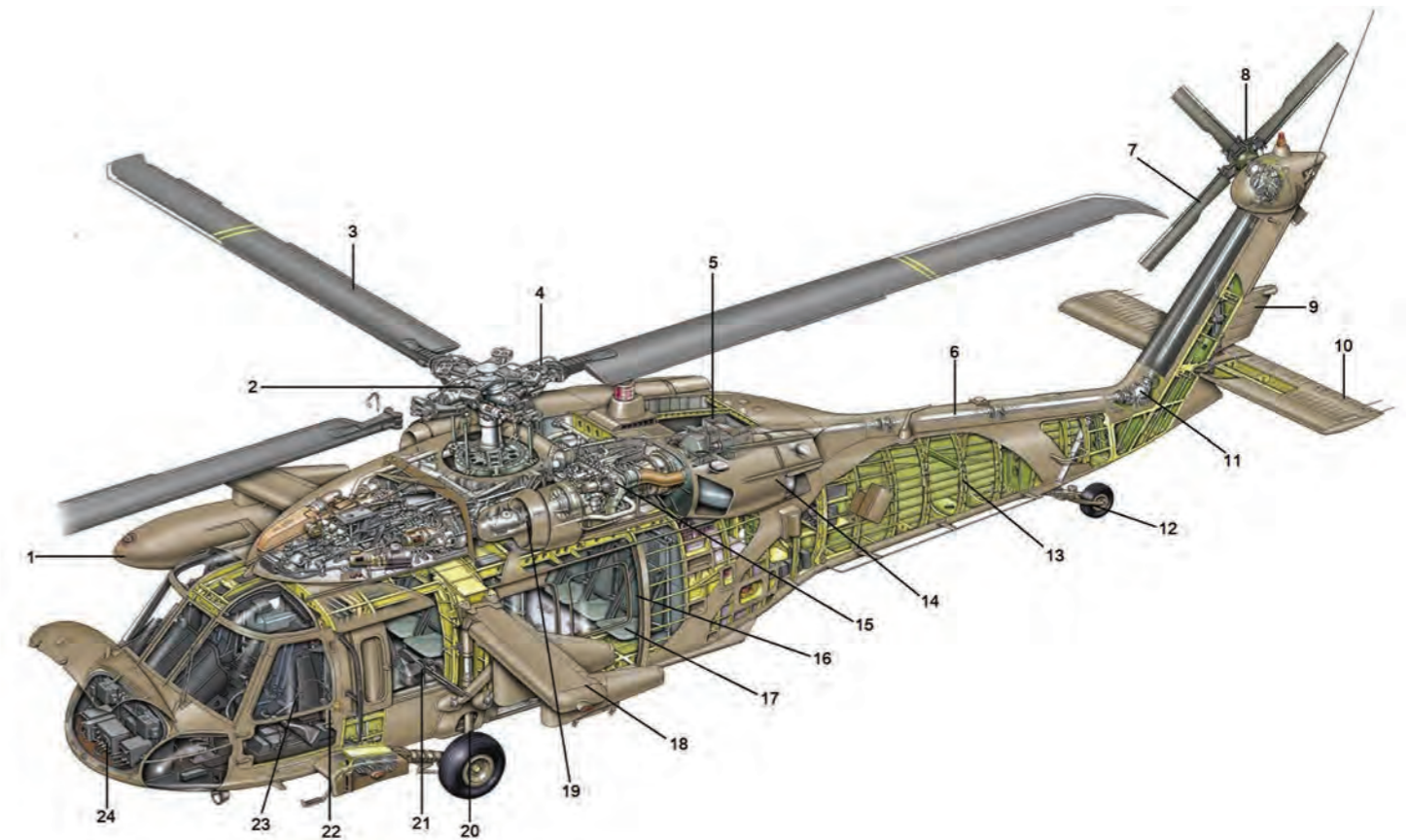
Леталото „UH-60M“ е среден транспортен повеќенаменски двомоторен хеликоптер со еден главен ротор со 4 елиси. Екипажот е составен од пилот, копилот и 2 помошници (ракувачи на митралези), а во него може да се сместат 11 потполно опремени десантни војници. За изработка на конструкцијата во голем процент се користени композитни материјали, со цел намалување на тежината и зголемување на цврстината. Со цел зголемување на можноста за преживување на боиштето, за заштита од непријателско дејство хеликоптерот поседува вградени резервоари за гориво кои се самозаптиваат и при погодок од проектил од 12.7 mm. За заштита на екипажот и десантните војници, пилотските седишта се оклопени и долниот дел од кабината е оклопен, притоа може да издржи погодок од проектили со калибар од 7.62 mm. Композитните елиси од роторот се проектирани одредено време да издржат погодок од топовски проектил од 23 mm, а за поголема безбедност летачките команди, авиониката и хидрауличните уреди се удвоени. За да може „UH-60M“ во принудни случаи да слета безбедно, трупот и стојниот трап се проектирани да издржат удар на земја со брзина на пропаѓање од 12 м/сек. За влез во леталото од секоја стана има по една врата за пилотите и по една голема лизгачка врата за транспортната кабината. Помеѓу нив има прозорче од кое може со митралези да се дејствува од хеликоптерот. Инаку, внатрешно, кабината е со должина

од 3,84 m, има најголема широчина од 2,14 m и височина од 1,37 m, додека волуменот на кабината изнесува 11,22 m³. Овие димензии овозможуваат, по потреба, внатрешно да се сместат 4 медицински носила и едно медицинско лице. На опашката од леталото е поставен хоризонтален стабилизатор, а малиот ротор со 4 елиси е поставен под агол од 20°, со цел остварување на одредена дополнителна вертикална узгонска сила. Хеликоптерот е опремен со најсовремена авионика. Контролниот панел во кокпитот е опремен со 4 повеќенаменски колор дисплеи MFD-268C4, а за пилотите се обезбедени визири за нокно гледање AN/AVS-6 или AN/AVS-7 ANVIS-HUD. Од друга опрема се вградува и магистралата за податоци MIL-STD-1553, FBW-електронски систем за управување со леталото, GPS/INS навигациски систем модел H764G, тактички систем за навигација AN/ARN-153, VOR/ILS уред ARN-147 VHF, дигитално VHF-радио AN/ARC-231, радио AN/ARC-201D, IFF-систем за препознавање на пријателски/ непријателски летала AN/APX-123 и друго. Исто така, од дополнителна опрема леталото може да се опреми со FLIR-електронска набљудувачка топка (за ден и ноќ), бочна кука со сајла за извлекување, пребарувачко светло, подевесно ведро за носење вода, кука за подигање надворешен товар и друго. По желба на купецот, UH-60M за заштита може да се опреми и со ИЦ-систем за контрамерки AN/ALQ-144A (V)3, детекторски сет за радарска

озраченост AN/APR-39A (V)4, систем за детектирање на лансирана ракета в-в AN/AAR-57 (V)3, систем за детектирање од ласерска озраченост AN/AVR-2B (V) и друго. Благодарени на лесно приспособливата конструкција, UH-60M може да се користи за различни борбени мисии: непосредна поддршка, противоклопна борба, дејство против други летала, минирање на простор и извидување. Вообичаено, UH-60M на бочните прозорчиња има стативи на кои може да се постави митралез: „M240H“ со калибар 7.62 mm, „M134 Minigun“ со калибар 7.62 mm, тежок митралез „GAU-19“ или „GAU-21“ (M3M FN), и двата со калибар од 12.7 mm. Овие митралези може да се постават и кај лизгачката врата од транспортниот простор. По желба на корисникот, од страните на леталото може да се постават носечки столбови, секој опремен со по 2 носачи за оружје. На носачите може да се постават противоклопните ракети „AGM-114 Hellfire“, „TOW“ или „HOT“, за самоодбрана противавионските ракети со мал дострел „AIM-92 Stinger“, повеќецевни лансери за неневаедувани ракети „Hydra 70“, со калибар од 70 mm (лансерите можат да бидат со 7, 12 или 19 цевки), може да се постават и комбинирани подвесни контејнери опремени со автоматски топови и ракетни лансери за неневаедувани ракети и диспензерски систем за мини VOLCANO (за воздушно минирање на терен). По потреба на носачите може да се постават и 4 резервоари за гориво, контејнери за електронско попречување и лансери на мамки за ракети. Хеликоптерот е проектиран да може да се превезува со транспортните авиони „C-130“, „C-17“, „C-5“ и „A-400M“. Од леталото „UH-60“ се развиени многу верзии и подерзии, а корисници се над 27 држави во светот.

Ивица Дамески

Објаснување на пресек-сликата Пресек-слика на „UH-60M“

1. Подвесен резервоар за гориво
2. Глава на роторот
3. Елиса од роторот, изработена од композитни материјали и титаниум
4. Контроли за закосување на носечкиот ротор
5. Помошен погонски уред (агрегат) „T-62T-40-1“
6. Погонско вратило
7. Елиса од заден ротор
8. Заден ротор
9. Вертикална управувачка површина
10. Комбиниран хоризонтален стабилизатор со управувачка површина
11. Редуктор
12. Заден стоен трап
13. Рам на конструкцијата
14. Уред за ладење/ распрскување на топлиите издувни гасови од моторот
15. Погон „T700-GE-701D“
16. Лизгачка врата
17. Седиште во кабината
18. Носечки столб со 2 носачи на оружје

19. Вшмукувач за воздух
20. Преден (главен) стоен трап
21. Митралез „M240H“
22. Врата од кокпитот
23. Пилотско седиште
24. Простор за дел од авиониката

Тактичко-технички карактеристики на „UH-60M“	
Екипаж	2 пилоти+2 помошници (до 11 десантни војници)
Должина со ротор	19,76 m
Должина на трупот	15,27 m
Максимална височина	5,18 m
Широчина на трупот	2,42 m
Дијаметар на роторот	16,36 m
Тежина (празен)	5.675 kg
Максимална полетна тежина	9.979 kg
Погон	2 мотори T700-GE-701D, секој со моќност од 1.410 kW
Максимална брзина	294 km/h
Крстосувачка брзина	282 km/h
Плафон на лет	5800 m
Плафон на лебдење, при земјен ефект	1831 m /3.206 m
Капацитет на гориво	2 вградени резервоари од 360 галони
Долет со внатрешно гориво	590 km
Внатрешна носивост	1450 kg
Надворешна носивост	4100 kg

Беспилотно летало „MQ-1 Predator“

Пентагон и Централната разузнавачка агенција почнале да експериментираат со беспилотните разузнавачки авиони (дронови) во раните 80-ти години на минатиот век. Во таа насока, ЦИА претпочитала мали, лесни, ненаметливи дрони, за разлика од Военото воздухопловство чии насоки се движеле сосема спротивно. Во рамките на Военото воздухопловство може да се најде називот „MALE UAS“, што означува „Medium-Altitude, Long-Endurance Unmanned Aircraft System“. Неговиот концепт на употреба бил замислен во раните 1990-ти години, пред сè за воздушно извидување и напредно набљудување, а за ваквата намена „Predator“ е опремен со камери и други сензори. Инфрацрвената камера на „Predator“ со дигитално подобрениот зум има способност да го идентификува инфрацрвениот потпис на човечкото тело на височина од 3000 метри, што го прави авионот идеална алатка за реализација на мисијата за пребарување и спасување. Токму затоа во 2005 година биле поднесени барања беспилотното летало да се користи во операциите за пребарување

Беспилотното летало „MQ-1 Predator“ е еден од познатите модели во светот, дизајниран од страна на компанијата „General Atomics“.

Овој воздухоплов, произведен во Соединетите Американски Држави, е далечински пилотирано летало (Remotely Piloted Aircraft – RPA), кое првенствено било користено од страна на Воздухопловните сили на САД (USAF) и Централната разузнавачка агенција (CIA)

и спасување по ураганот „Катрина“ но, бидејќи во тоа време немало одобрение од Федералната управа за авијација, средствата не биле искористени. Во текот на 2006 година Федералната управа за авијација го издала сертификатот за овластување што ќе им овозможи на беспилотните летала да се користат во цивилниот воздушен простор на САД за пребарување на преживеани од катастрофи. Леталото се употребуваше и за други задачи во цивилството, пред сè како поддршка на граничното спроведување на мерките, како и за следење и пренос на информации за големите шумски пожари, користено од страна на Националната гарда на Калифорнија

во 2013 година. Овој модел на беспилотно летало е повеќенаменски вооружен авион од висока класа, кој е контролиран од екипаж на земја и кој првенствено се користи како средство за собирање разузнавачки информации, за реализација на мисиите за блиска воздушна поддршка, борбено пребарување и спасување, како и противдинамични цели (цели со висока вредност). Беспилотното летало „Predator“ оперативно се употребуваше во вооружените конфликти во Авганистан, во Пакистан, во интервенцијата на НАТО во Босна и Херцеговина, во војната во Ирак, во Јемен, во граѓанската војна во Либија, во Сирија, на Филипините

и во Сомалија. Пред првата употреба авионите „Predator“ биле користени како дел од вежбите „Roving Sands“ 1995 во САД, каде што биле тестирани и евалуирани, после што истите се распоредувале во конфликтните области за реална употреба. Инаку, ваквите употреби на „Predator“ се класифицирани податоци од страна на САД.

Овој воздухоплов е во употреба од 2018 година, односно е заменет со друго беспилотно летало, познато како „MQ-9 Reaper“. Системот „Predator“ првично бил означен како „RQ-1 / MQ-1 Predator“, при што буквата „R“ е ознака на Министерството за одбрана за извидување, „M“ е ознака за вооружување како повеќенаменски, „Q“ се однесува на системот како беспилотен авион, а „1“ го опишува како прв од серијата авионски системи изградени за беспилотно извидување.

Развој и карактеристики

Договорот за развој на беспилотното летало „Predator“ и бил доделен на компанијата „General Atomics Aeronautical Systems“ во текот на 1994 година, а почетната фаза на демонстрација на напредна концептна технологија траела од јануари 1994 до јуни 1996 година. Овој воздухоплов, исто така, е модифициран и надграден да носи ракети „AGM-114 Hellfire“ (Air-to-Ground) или друга муниција. Првото истрелување на противтенковска ракета „Hellfire“ било реализирано во 2001 година над полигонот за бомбардирање во близина на Лас Вегас, Невада. Леталото дава мало предупредување за напад бидејќи е релативно тивко, а брзината на движење на проектилот е суперсонична и ја достигнува целта пред да се слушне.

Целокупниот систем (беспилотно летало и други елементи) се состои од интегрирани сензори со копнена контролна станица, примарен пакет за комуникација со сателитски врски, како и резервна опрема, заедно со екипи за 24-часовни мисии и операции, како и екипи за одржување. Секое воздушно летало „Predator“ може да се расклопи во модули и да се натовари во контејнер за пренос. Ова им овозможува на сите компоненти на системот и опремата за поддршка брзо да се распоредат низ целиот свет. Најголемата компонента е копнената контролна станица која е дизајнирана да се транспортира во авионот „C-130 Hercules“. Придвижуван од моторот „Rotax“ и управуван од пропелер, може да лета до целта на рута од 1250 километри, со враќање во својата база. Воздухопловот има голем резервоар за гориво, што

значи дека може да остане во воздух 24 часа за следење и воздушна поддршка со целосно оптоварување, а максималната издржливост без товар изнесува 40 часа. Авионот е опремен со мултиспектрален систем за таргетирање и разни видови камери во боја (дневна камера, камера за слаба осветленост, ноќ и слично). Подоцнежните варијанти на дронот се опремени со ласерски системи што му овозможува на пилотот да идентификува цели за други авиони. Екипажот за летање е составен од пилот и двајца оператори со сензори. Искусствено високата стапка на загубени летала се должела, пред сè, на неповолно студените временски услови (како на пример во Авганистан), а подоцнежните воздухоплови биле опремени со системи за одмрзување и со подобрена авионика. Како други причини се наведуваат следниве:

соборување од непријателските сили, дефект на опремата и грешка на операторот. Подобрувањата во комуникациските системи овозможиле летање и управување на дронот од далечина и големи растојанија. Повеќе не било неопходно да се користат радиосигнали одблиску за време на полетувањето и искачувањето на беспилотното летало. Целиот лет можел да се контролира со сателит од кој било командно-контролен центар со соодветна опрема (целосно далечински операции на летот). Воздушното летало и работата со сензорите се контролираат од копнена контролна станица преку податочна врска, односно со сателитска врска која обезбедува комуникација помеѓу копнената контролна станица и авионот кога е надвор од видното поле.

Драган Павловски

„OMTAS“ – систем на противтенковски наведувани ракети

Системот на противтенковски наведувани ракети „OMTAS“ досега беше распореден само во промотивни медиуми и саеми за вооружување. Неговиот изглед, сепак, се чини дека бил под влијание на проектили како „TOW-2B“ и израелскиот „Spike MR“. Вреди да се размисли дали „OMTAS“ се потпира на странска технологија за својот систем за наведување и софтверот. Бидејќи е вообичаено производителите да набавуваат делови преку меѓународен синџир на снабдување, ова не може да се исклучи. „OMTAS“ е замислен како полубрат на потешкиот „UMTAS/Mizrak-U“, исто така произведен од „Roketsan“, додека вториот е повеќенаменски проектил со долг дострел, како што е американскиот „Hellfire“ е системот „OMTAS“, кој има сеопфатна огнена моќ за своите клиенти. Може да се распореди во модули на далечински управувани вооружени станици за оклопни возила

„OMTAS“ (Orta Menzilli Tanksavar Sistemi), исто така познат и како „Мизрак-О“, произведен од страна на компанијата „Roketsan“, е првата пренослива противоклопна ракета со среден дострел 160 мм, развиена во Турција. Иако неговото точно потекло е непознато, на хартија, сепак, се квалификува како ATGM-систем од четврта генерација, опремена со опсег, прецизност и голем степен на смртност

и да се користи од страна на единиците како пренослив систем. Како пешадиско оружје, „OMTAS“ се движи на поголемата страна од спектарот. Проектилот тежи 24 кг и побарува запечатена пластична и фибергласна цевка за лансирање, систем за контрола на огнет сместен во единица за набљудување со дневна/ноќна видливост и статив на расклопување за правилна употреба во фиксна положба. Врз основа на дијаметарот на неговата боева глава, кој е многу голем за противтенковска

ракета, „OMTAS“ се чини е дизајниран за уништување на главните борбени тенкови со експлозивен реактивен оклоп. Системот на противтенковски наведувани ракети „OMTAS“ може да помине растојание од 4000 метри или како „fire-and-forget“ („испукај и заборавај“), или како „flyover“ напад од надлетување. При навигација на тежок терен, борбениот софтвер на „OMTAS“ има и режим за испукување и приспособување, „fire-and-adjust“, каде

што заклучувањето на целта може да се смени кога проектилот е во воздух. Ова му дава слобода на операторот и на неговиот набљудувач да изберат која патека на летот најдобро одговара за целта. Бидејќи за системот „OMTAS“ сè уште нема податоци за негово користење во вистинска борба, неговите димензии и карактеристики на изведба укажуваат на ракета со иста деструктивност како системот FGM-148 Javelin, но со дополнителен дострел. Во однос на пенетрацијата на оклопот, спецификација која останува неодредена – боевата глава на ракетата „OMTAS“ може да пробие низ повеќе возила, згради и утврдувања. Новиот проектил првично е наменет да го исполни барањето на командата на турските копнени сили за автохтоно развиен ATGM со среден дострел, кој ќе го замени сегашниот 152 мм „BGM-71“ и „TOW“. „OMTAS“ беше тестиран на новиот турски среден тенк „Каплан“. Сепак, најверојатно, имало некои технички потешкотии за интегрирање на проектилот на првичните производствени тенкови. Планирано е овој проектил да се интегрира на новите тенкови. Турската армија користеше комбинација од „TOW“, „Kornet“ и „Егук ATGM“ за своите механизирани пешадиски единици. Развојот на „OMTAS“ започна дури во 2010 година. Сега веќе може да се каже дека системот ќе се наметне како ракетен систем од следната генерација, за клиенти кои ќе посакаат да го имаат во своето вооружување. Како варијанта се појавува „UMTAS“, познат и како „Мизрак-У“, која е противтенковска ракета со долг дострел, лансирана од воздух, слична на американскиот „Hellfire“. Оваа ракета има поголем дострел од OMTAS“.

Идриз Идризоски

Општи спецификации и карактеристики:	
Вид на вооружување	ATGM system
земја на потекло	Турција
Дијаметар	160 мм
Должина	1,8 метри
Тежина	35 кг, проектил + лансирна цевка
Температура на чување	-40 +60 степени Целзиусови
Оперативна температура	-35 +60 степени Целзиусови
Дострел	200-4000 метри
Трагач	IIR Imaging Infra-Red
Тип на боева глава	Tandem High Explosive Anti-Tank Blast Fragmentation Thermobaric
Режим на напад	Direct Attack / Top Attacks
Режим на операции	Fire-and-Forget, Fire-and-Update, Lock on before launch, Lock on after launch
Рок на траење на проектилот	10 години
Рок на траење на лансирната цевка	20 години
Во служба е од 2017 година	

Пиштол „КелТек П50“

Импресивна комбинација на дизајн, капацитет и моќ

Пиштолот „КелТек П50“ е полуавтоматски пиштол во калибар 5,7 x 28mm, со импресивни 50 куршуми во рамката за муниција. Тој користи мал куршум во калибар 5,7x 28mm, измислен од „ФН“ за нивниот автомат „П90“, кој е направен да биде помал и полесен од пушка или карабин, а истовремено да биде помоќен и полесен за гаѓање на далечина од пиштол. Од воена страна, „П90“ е наменет да обезбеди подобра огнена моќ од пиштол на војниците кои не се на фронтот, туку на оние на кои можеби им треба нешто помоќно од пиштол, а што е мало и удобно за да се има во близина. Она што го разликува „П50“ од другите пиштоли со калибар 5.7mm е фактот дека користи исти, иконски рамки за муниција како за автоматот „П90“. Овие просирни рамки за муниција со 50 куршуми се невообичаени во современиот свет на огненото оружје. Тие лежат хоризонтално во пиштолот, а куршумите во нив се наредени нормално во однос на цевката. Дискот на крајот од рамката содржи спирална рампа која ги ротира куршумите за 90 степени, за да можат потоа да се вметнат во цевката. На двете страни на рамката за муниција има ознаки за броење на куршумите – 10, 25 и 50 куршуми. За разлика од „ФН П90“, тие не се видливи кога рамката е во

Инженерите од американската компанија „КелТек“ (KelTec) имаат вештини да нудат неверојатни и уникатни дизајни на оружје. Се работи за бренд, кој постојано на љубителите на оружје им нуди нешто ново и уникатно. Токму таква е и нивната најнова креација: пиштолот „П50“. Пиштолот, како огнено оружје е невообичаен, исто колку и куршумот што го користи, а името доаѓа од фактот што се полни со рамка за муниција со 50 куршуми.

пиштолот, но куршумите можат да се видат од двете страни на рамката и грубо да се избројат. Освен рамката за муниција која не е сосема нова, практично сè друго кај овој пиштол е оригинално од „КелТек“. За разлика од „П90“ на „ФН“, „КелТек П50“ ја позиционира рамката за муниција под цевката и над ракофатката со механизмот за чкрапање. За да се наполни пиштолот или да се пристапи до рамката за муниција треба да се притисне рачката за ослободување на задниот дел од пиштолот. Ова му овозможува на горниот склоп со цевката да се ротира нагоре. Од тука, рамката за муниција се вметнува на врвот на рамката и под цевката. Самата рамка за муниција комбинира дворедо наредени куршуми и ротациона рампа. Додека куршумите се вметнуваат низ горниот дел од рамката, тие се ротираат за 90

степени. Со притискање на куршумот во горниот дел од рамката се иницира ротација на куршумот под него, а како што се ставаат дополнителни куршуми во рамката, куршумите се редат внатре во просирното полимерно тело на рамката. Самите рамки за муниција се прилично издржливи и бидејќи се провидни, лесно е да се процени колку куршуми остануваат дури и кога таа е вметната во пиштолот. Кога рамката за муниција е наполнета, се потпира врз долниот дел, а горниот склоп е заклучен на своето место. И покрај новиот, уникатен стил на „П50“, кој некои го споредуваат со бластерите што се користат во научнофантастичните филмови, системот на функционирање е механички јасен. За да се вметне куршум во цевката треба да се повлече наназад рачката за полнење, за да се

повлече затвораот. Кога ќе се ослободи, притисокот на пружината го придвижува затвораот напред, и горниот куршум е во цевката. По пукањето, празната чаура се исфрла низ отворот на горниот десен агол на пиштолот, додека следниот куршум во рамката се ротира во положба за да биде вметнат во цевка при повратниот удар на затвораот. Цевката на „КелТек“ е со должина од 24,38 cm и има навој со заштитник за едноставно додавање на разни додатоци на устата на цевката. Затвораот се движи помеѓу две метални водилки кои се прикачени на правоаголен метален блок во близина на устата на цевката. Две повратни пружини исто така се прикачени на блокот, така што кога од пиштолот се пука, блокот се движи наназад со затвораот додека затегнатоста на пружината не го придвижи блокот назад кон устата на цевката. Движењето на затвораот наназад е избалансирано, без вртежен момент на било која страна што би додал непотребен стрес на системот. Ова значи дека може да се очекува дека „П50“ ќе работи сигурно при испукани многу илјадници куршуми. Цевката, затвораот, водилките и повратните пружини се сместени во горниот склоп од лесен црн анодизиран алуминиум. Серија кружни исечоци се протегаат по страните и на горниот дел од горниот склоп, со цел намалување на вкупната тежина. На горната страна има „Пикатини“ шина со интегрални прилагодливи железни нишани. На задниот нишан има попречна завртка што овозможува хоризонтално прилагодување, а предниот нишан може да се подигне или спушти со помош на шрафцигер со рамна глава за прилагодување на висината. Вклучената „Пикатини“ шина го прави прицврстувањето на разни оптички додатоци брзо и лесно. Портата за исфрлање на празните чаури е на врвот на сандакот, веднаш зад „Пикатини“ шината. Празните чаури летаат нагоре и напред и доволно брзо, така што не се забележуваат при пукањето. За разлика

од „ФН П90“, каде рамката за муниција е над сандакот и куршумите се движат надолу, а празните чаури се исфрлаат од долниот дел од автоматот, кај „П50“ е обратно – куршумите се движат нагоре, како и чаурите. Алуминиумската горна обвивка на „П50“ се држи на место со шест завртки. Долниот склоп е конструиран од лесен црн полимер. Има „Пикатини“ шина лоцирана на рамката под цевката на која може да се монтираат додатоци. Зад шината на долниот дел од полимерната рамка има обликуван, заоблен канал и зад него заштита за чкрапалото. Ракофатката на пиштолот е мошне исправена и

доаѓа со правоаголната текстура на компанијата „Gator Grip“. Има двостепен, рачен безбедносен селектор, сместен на рамката веднаш над ракофатката. Во горната положба, селекторот е за безбедно, а надолната положба е за оган. Состојбата е означена и со симболи: круг за безбедно и триаголник за оган. На задната страна на ракофатката на „П50“ се наоѓа бравата за ослободување што овозможува горниот склоп да се врти нагоре на предната шарка за да може да се стави или отстрани рамката за муниција. Рачката за полнење на „П50“ е слична на оние што се наоѓаат кај повеќето пушки од типот на „AP15“. На левата страна

на рачката за полнење има брава што ја заклучува рачката на местото кога затвораот е напред. Со притискање на јазичето на левата страна на рачката за полнење, бравата се поместува од положбата и се овозможува повлекување на рачката за полнење. Овој пиштол, за разлика од другите, има две точки за брзо прицврстување на ремен кои се наоѓаат на рамката веднаш под рачката за полнење и на дното на ракофатката, а пиштолот се испорачува со додатоци за брзо прицврстување и црн прилагодлив најлонски ремен. Повеќето луѓе во денешно време не користат ремени, но тие постојат со причина - тие функционираат. Не само за закачување на пиштолот преку рамо додека се движите, туку и за обезбедување стабилизација додека се пука. Кога ременот е поставен, пиштолот се носи покрај телото, што го прави лесен за носење без футрола, а овозможува и полесно гаѓање. Во штитникот за чкрапалото има доволно простор дури и за најголемите прсти со ракавици. Целокупната должина на „П50“ изнесува 380 mm, а тежината со празна рамка за муниција изнесува 1,43 kg. Широчината е точно 50 mm, а „КелТек“ е висок 170 mm. Малопродажна цена за „П50“ е околу 1.000 долари, очигледно повеќе од повеќето конкурентни пиштоли. Пиштолот се испраќа во пластична тврда кутија со прирачник за користење, брава, две рамки за муниција и ремен. Без разлика дали е празен или целосно наполнет, точката на рамнотежа на пиштолот е во центарот, што го прави удобен ако се држи со две раце, но малку е тешко ако го држите само со една рака. Пукањето со „П50“ е интересно, а пронаоѓањето на соодветното држење и став е делумно прашање на личен вкус. Повратниот удар е минимален, така што е погоден за речиси секој стрелец. „П50“ е одлично оружје за самоодбрана. За лична заштита во домот каде што големината на огненото оружје не е проблем, „П50“ има одлична смисла. Може да се закачи светилка на долната шина за дневна или ноќна употреба. Исто така, ова е одличен пиштол за во ранац при престој во природа и за планинарење. Пиштолот „П50“ е со многу карактеристичен изглед и може да се каже дека спаѓа директно во категоријата „не сум сигурен што ќе правам со него, но сакам едно“. Позитивно е што „КелТек“ целосно излезе од производството на овој пиштол, кој истовремено е и практичен и забавен. И покрај неговиот изглед како филмски пиштол тој, всушност, е мошне разновиден и функционален и прави многу работи што другите пиштоли не можат да ги направат.

Александар Стојчевски

ROBUST – автономно роботско борбено возило

Автономното роботско борбено возило ROBUST моментално е концепт кој се развива од повеќе институции и компании во Израел, односно учесници во развојот се Ministry's Directorate of Defense Research and Development (DDR&D), Tank and APC Directorate, Israeli defence industries, BL Advanced Ground Support Systems Ltd. и Elbit Systems. Концепт возилото припаѓа во групата на средни роботски борбени возила и наменето е

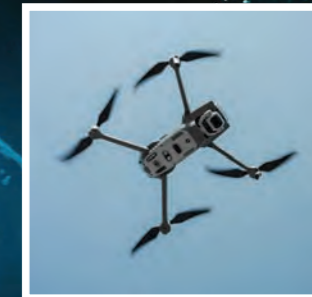

за извидување, но може да се користи и за други мисии. Шасијата на возилото е развиена од BL Advanced Ground Support Systems Ltd., а нејзината официјална ознака е BLR-2 Mk2. Возилото е опремено со дизел мотор. Тркалата имаат погон бхб и поседуваат хидропневматска амортизација, но немаат управувачка осовина, односно возилото поседува пивот можности (ротирање во место). Внатрешно возилото поседува значаен простор, а се влегува преку позади вградената рампа. Во

задниот дел може да се превезува товар, опрема потребна за одредена мисија или војник, но и да се вгради роботска рака која носи, подготвува за лет но и прифаќа по завршеток на летот мало цилиндрично извидувачко беспилотно летало со вертикално полетување/ слетување. Возилото поседува „виртуелен возач“ со автономен мод на возење/ управување, што е постигнато со помош на визуелни и термални сензори и детектори за препреки во комбинација со компјутерска алгоритмичка вештачка интелигенција. За борбено дејство ROBUST е опремен со безпосадна борбена купола модел MATE 30, во која е вграден автоматскиот топ Mk44 со калибар од 30 mm и коаксијален митралез со калибар од 7,62 mm. По желба на куполата може да се постават и лансери за противоконните ракет SPIKE. За зголемена заштита куполата е опремена и со активниот систем за заштита IRON FIST". Благодарени на вградените современи нишанско-сензорските системи борбената купола по примерот на тенковите поседува можност „hunter- killer“ (ловец-убиец). Исто така возилото е опремено со систем за управување со огот, систем за управување со мисијата, сензорска опрема за автономно функционирање, систем за свесност на теренот и друго. Според изјави на учесниците во проектот теренските испитувања на ROBUST треба да започнат во 2023 година.

Ивица Дамески

Модернизација на војниците: технолошки трендови

Модуларност. Модуларноста останува еден од клучните дизајнерски принципи со зголемената комплексност на мултидомен-операциите и брзото темпо на технолошкиот развој, што гарантира дека само единиците способни да ја приспособат нивната опрема кон нивните потреби или брзо интегрирање на новите технологии ќе успеат на постојано менувачко бојно поле.

Вештачка интелигенција (AI). Вештачката интелигенција се смета за најважен технолошки тренд во рамките на одбранбениот сектор, бидејќи ќе има повеќе корисни апликации за одбрана, особено во контекст на модернизацијата на војниците. Дигитализацијата на модерното бојно поле доведе до појава на преоптоварување на информациите, при што донесувањето одлуки на индивидуалните војници е попречено од количината на податоци на кои тие се потребни за асимилирање, толкување и реагирање. Интеграцијата на способностите на вештачката интелигенција низ низа војнички системи ќе овозможи брза обработка на тактичките и стратешките податоци, обезбедувајќи им на командантите и војниците доверлив проток на разузнавачки информации за зајакнување на времето за реакција и олеснување на координацијата на силите за големи операции. Вештачката интелигенција, исто така, има големи импликации за одржливоста на беспилотните системи и помага во донесувањето на одлуки преку тим со беспилотен управувач (MUM-T). **Уреди за носење и збогатена реалност (AR).** Бидејќи војувањето станува сè

вооружените сили на глобално ниво се фокусираат на опремување на нивните војници со нови способности и заштитна опрема со инвестирање во најновите технолошки напредоци. Подолу се наведени неколку технолошки трендови кои влијаат на темата за модернизација на војниците, како што е идентификувано од GlobalData.

повеќе вмрежувано, новите уреди за носење стануваат незаменливи за пешадиските офицери и за војниците да ја зголемат својата ситуациска свест и да се борат со ефикасноста. Уредите за носење можат да се поврзат со радиосистемите преку користење на C2-дисплеи монтирани на главата, со што борбените информации ќе стигнат побрзо до командантот. Уредите стануваат покомпактни и лесни благодарение на најновите технологии на материјали со двојна намена. **Беспилотен систем.** Беспилотните платформи и системи станаа составен дел од современите воени операции поради нивната оперативна разновидност и способност да ги минимизираат ризиците за човечките трупи. **Интернетот на нештата (IoT) или интернетот на воените работи (IoMT)** е синџир на сензори, носење на уреди кои користат мрежи и овозможуваат олеснување на размената на разузнавачки информации меѓу сојузничките сили и подобрување на времето на реакција. **Намалување на колатералната штета.** Владите и индустриите ќе дизајнираат оружје за да ја испорачаат можната

минимална колатерална штета со развојот на муницијата управувана со прецизност. Копнените борбени трупи се очекува да користат системи како што се ласерско оружје. На пример, Рејтеон произвел нов минијатурен ласерски ракетен апарат за специјалните сили и пешадиските трупи кои можат да бидат испукани од постојните гранатомети со ракетен погон на растојание од два километри. Системите можат да понудат способност за уништување или неутрализирање на целта, истовремено предизвикувајќи минимална штета на околните области и избегнувајќи случајни цивилни жртви. Копнените сили имаат одговорност да ги следат своите дејства, бидејќи ќе бидат подложни на меѓународните хуманитарни закони и ќе бидат одговорни за легалната употреба на сила во вооружени конфликти кои би можеле да бидат поврзани со колатерална штета и евентуално прекршување на законите како што е Женевската конвенција. Таквите оружја можат да се водат од сензорите кои ги носат војниците, а овие сензори се незаменлив дел од идните војнички комплекти.

м-р Зорица Стојкова

„ME – 163 Komet“

„ME – 163 Komet“ бил уникатен авион кој оставил светла трага во историјата на авијацијата. Тој бил единствениот авион без конвенционален опашест дел. Тој бил опремен со ракетен мотор кој користел течно гориво. Покрај тоа, тој бил категоризиран како дневен пресретнувач за борба против сојузничките бомбардери, способен да развие рекордна брзина и неверојатна стапка на искачување за тоа време. Свкупниот процес на изработка на овој авион започнал под името „Проект X“ кое значело развој и изградба на ракетен пресретнувач. Имено, иако авионот го носи името на главниот дизајнер на „Messerschmitt“ – Вили Месершмит, алудирајќи дека тој бил одговорното лице за појавувањето на овој воздухоплов, но тоа не било точно, бидејќи креаторот на ова дело бил германскиот дизајнер Александар Липиш. Првично, Липиш и неговиот тим работеле во фабриките за едрилицы „DFS“, но поради нивниот мал просторен капацитет, на крајот од 1938 година биле префрлени во фабриките на Месершмит во Аугсбург, каде што бил формиран одделот „Оддел L“, составен од Липиш и 12 членови од неговиот тим. Така, „Проект X“ го презел Месершмит, а проектираниот авион ја добил ознаката „ME – 163“. Според наведеното, можеме да заклучиме дека основната идеја и конструкција на авионот била базирана врз концептот на едрилиците. По неколку успешни летови со помош на влечење (како едрилица), во авионот бил инсталиран ракетен мотор „Walter RI-203“, ист мотор како и на авионот „He-176“, само

Во доцните триесетти и раните четириесетти години од минатиот век, во некои развиени земји се работело на создавање ракетни мотори за авијација. Неприкосновени лидери во оваа област биле Советскиот Сојуз и Германија. Во СССР, овие дела не оделе подалеку од опсегот на поединечни експериментални примероци, но Германија успеала да создаде ракетен пресретнувач и ефективно да го користи во битки

приспособен, со помало потиснување. Ова овозможило да се постигне време на работа од 150 секунди. Моторот работел на таканаречениот „паден циклус“, во кој „составот T“ – водороден катализатор – натриум перманганат (состав Z), со ослободување на топлина. Добиениот парен гас се исфрлал низ млазницата, создавајќи потиснување од 3,9 kN (400 kgf). Летото 1940 година биле извршени моторни летови кои, и покрај вообичаените почетни недостатоци, било заклучено дека леталото има добра стабилност и контрола и, што е најважно, значителна стапка на искачување- квалитет, кој бил многу значаен за иден пресретнувач. Иницијалната хоризонтална брзина изнесувала 550 километри на час. Генерално, позитивните резултати го оживеале интересот на раководството на Министерството за воздухопловство за новото оружје. Акумулираното искуство овозможило започнување со дизајнирање на претпродукциски варијанти, кои во почетокот ги носеле имињата „Lippisch R 01“, „V1“, „V2“ и „V3“. Првите летови на прототипот на „ME – 163A“ биле

изведувани со помош на влечење од страна на ловецот „Me – 110“. Овие летови биле изведувани на аеродромот „Лехфелд“, бидејќи базата „Месершмит“ во Аугсбург не обезбедувала доволно простор за такви летови. Покрај иницијалниот успех на полетувањето, за време на слетувањето се појавиле неколку потешкотии. Големата брзина на слетување предизвикувала авионот често да отскокнува од пистата. Ова било надополнето со отсуството на клапи и сопирачки. Меѓутоа, Липиш, при дизајнирањето на „ME – 163A“ се стремел да постигне максимална брзина, а главниот мотив за работата што се изведувала била научно истражување, а не создавање на борбен авион. Општо земено, дизајнот на „ME – 163A“ бил сличен на авионот „DFS 194“, со модификации на изгледот на воздушната конструкција. Со развојот на авионот, слетувањето било делумно решено со поставување на автоматска вовлечна скија. Крилата биле од дрвена конструкција и со различни агли на предниот нападен раб. Од коренот на крилото до половината, аголот на нападниот раб излесувал 26 степени, а потоа 31 степен. Покрај

аеродинамичниот дизајн, Липиш и неговото дизајнерско биро интегрирале уште околу 50 пронајдоци (патентирани) кои, главно, се однесувале на системот за контрола. Толку голем број иновации уште еднаш ја истакнале револуционерната новина на проектот и големиот технички напредок во неговото создавање. Резервоарите за гориво на авионот, имале капацитет за 1200 килограми гориво што било доволно за 2,25 минути лет со полн потисок. Максималната тежина на полетувањето на авионот била 2200 килограми. Уште во првите летови, била надмината брзината од 800 километри на час, што претставувало нов светски рекорд за брзина во тоа време. Во текот на развојот, авионот претрпел повеќе промени, меѓу кои и отстранување на 26 степенскиот раб кој по интензивно тестирање било забележано дека создава проблеми во контролата. Максималната брзина што некогаш ја постигнал авионот била 920 километри на час, и оваа бројка не била надмината

само поради фактот што авионот немал доволно гориво за развивање на дополнителен потисок. Еден лет траел околу 4 минути. Во принцип, доброто крило било клучот за успехот на овој авион. Липиш го создал оптималното крило за трансоничните брзини. До март 1943 година биле изградени 10 авиони „ME – 163 A“ - од „V4“ до „V13“. Ова било голема заслуга на Волфганг Спате, кој од април 1942 година бил назначен за директор на Проектот за производство и прифаќање на „ME – 163“ од страна на Луфтвафе. Борбената верзија на авионот се базирала на новиот мотор „Walter R P-211 VI“, кој работел на приспособено потиснување во опсег од 0,98 kN (100 kgf) до 1,47 kN (1500 kgf). При максимална потисна сила, авионот бил дизајниран да троши гориво од редот на 2,5 до 3 килограми во секунда. Врз основа на ова, Липиш го дизајнирал леталото за способност од 12 минутен лет: 3 минути при целосно потиснување – полетување и искачување и 9 минути при намалено потиснување – напад и

лет на крстарење. Практиката покажала дека потрошувачката на гориво била многу поголема, што довело до многу проблеми во развојот и работењето на „ME – 163B“. Главниот резервар на авионот бил лоциран во крилата и имал капацитет за носење на гориво од 1040 литри. Биле вградени дополнителни два резервари со капацитет од по 60 литри лоцирани на страничните делови од кокпитот на авионот. Секое крило имало резервоар со капацитет од 73 литри. Компонентите на горивото биле опасни агресивни течности, потребни биле резервоари направени од специјални материјали за нивно складирање. Чистиот алуминиум бил најсоодветен за водород пероксид и од него биле направени резервоарите на авионот. Најдобриот материјал за складирање на горивото бил стакло. Но, било тешко да се направи резервоар од стакло, па затоа резерварите биле само обложени со тенок слој на стакло. Соодветните цевководи биле направени со користење на истата технологија. Конусот на носот бил направен од оклопен челик со дебелина од 15 милиметри. Овој сегмент обезбедувал многу голема заштита на пилотот од непријателски оган. Формата и косите агли на конусот дополнително ја зголемувале заштитата, зголемувајќи ја шансата за рикошет. Пилотската кабина била невообичаено пространа за толку мал авион. Таа имала мал прозорец за вентилација, бидејќи испарувањата на оксидаторот предизвикувале лакримација кај пилотите. Предната заштита на кабината овозможувала отпор на куршуми. Таа заштита била во форма на армирано стакло со дебелина од 90 милиметри, поставено над контролната табла. Единствен лош сегмент во дизајнот на пилотскиот кокпит биле двата резервари за гориво, лоцирани на страничните панели од конструкцијата. Тактиката на употреба на овој напреден ракетен воздухоплов се основала на брзо искачување, користејќи го максималното потиснување, така што авионот при овој процес го трошел свкупното гориво. Неговиот напад и пресретнување се основал на едрење и „нуркање“ во насока на целта, кон која при непосредна близина биле истрелувани рафали од вооружувањето. Потоа авионот едрел кон слетување, процес кој бил најопасен за пилотот, бидејќи тогаш леталото било најранливо од непријателски ловци. Брзото искачување барало пилотите да бидат во добра физичка форма поради големите падови на притисокот. Имено, вооружувањето на авионот се состоело од два топа „Rheinmetall Borsig MK 108“ со калибар од 30 милиметри, или два топа „MG 151/20“ со калибар од 20 милиметри.

Димитар Даневски

Главни карактеристики на „ME – 163 B1a“	
Екипаж	1
Должина	5,7 метри
Распон на крилата	9,3 метри
Висина	2,5 метри
Мотор	Еден ракетен мотор „Hellmuth Walter Kommanditgesellschaft HWK 109-509A-2“ со максимално потиснување од 14,71 kN.
Максимална брзина	920 километри на час
Опсег на оперативно летање	7,5 минути оперативно летање
Максимална висина на летање	12.000 метри
Вооружување	Два топа „Rheinmetall Borsig MK 108“ со калибар од 30 милиметри, капацитет на муниција – 60 парчиња по топ. Два топа „MG 151/20“ со калибар од 20 милиметри, капацитет на муниција – 100 парчиња по топ.

Одбележана 78-годишнината од масакрот во Беличица

Во с. Беличица, Гостиварско, е одбележана 78-годишнината од значајниот историски настан и жестокиот судир помеѓу припадниците на Третиот тетовски партизански одред и балистичките формации кои, како соработници на окупаторот, дејствувале во Западна Македонија. Како што е познато, во овој крвав масакр (19 септември 1944 година), загинале се 21 борец на Одредот, 18 цивили се живи запалени, а 38 куќи се опожарени. По овој повод, на спомен-обележјето во с.Беличица, свежо цвеќе во знак на почит

и благодарност кон загинатите положија повеќе делегации: Сојузот на борците од НОАВМ на Тетово и Гостивар; ООЕ на ОРОРСМ Тетово; Музејот на Тетовскиот регион и МЗ Беличица. Како што дознаваме од разговорот со претседателот на Извршниот одбор на ОРОРСМ Тетово, м-р Радислав Коруновски, овој чин на чествување бил во организација на Борчката организација на Гостивар. Исто така, свежо цвеќе е положено и на спомен-обележјето во Трница, во знак на почит кон загинатите борци во НОАВМ.

Чествување

На 7 септември 2022 година во Делчево е одбележана 78-годишнината од ослободувањето и 30-годишнината од независноста на државата. По овој повод, како што не информираше претседателката на Општинската организациона единица (ООЕ) на ОРОРСМ Делчево, Светлана Илиевска, во Општина Делчево е осмислена еднодневна програма со која се одбележани споменатите годишнини. Пред споменикот на загинатите борци во НОАВМ од Делчевскиот регион, свежо цвеќе положија повеќе општинствени субјекти, меѓу кои: делегација на МВР предводена од министерот Оливер Спасовски;

делегација на Општината предводена од градоначалникот Горан Трајковски; делегација на Советот на Општината; претставници на институции, на здруженија на граѓани, на политички партии, на ПСК „Голак“, како и претставници на ООЕ на ОРОРСМ Делчево. Членовите на КУД „Гоце Делчев“ пред присутните на чинот на чествувањето, презентираа пригоден реферат за значењето на споменатите историски датуми, а беше одржана и свечена седница на Советот на Општината. Во краткиот разговор со Светлана Илиевска, таа не информираше дека еднодневната програма била збогатена со уште две содржни. Во СОУ „Методија Митевски-Брицо“ бил

организиран турнир во пинг-понг за младици, а во вечерните часови е осмислена и промоција на новото дело на авторите Драган Аровски и Софрон Георгиевски „Паметници за Царево Село – цркви и манастири во Делчевско и сведоштва на царевоселци“.

Признанија за најдобрите

Слободарските традиции од минатото се во континуитет присутни во ООЕ на ОРОРСМ Винаца со која раководи д-р Гоце Георгиев. Во прилог на ваквата оценка оди и податокот дека неодамна, по повод 30-годишнината од ослободувањето на градот, претставници на ООЕ на ОРОРСМ, на Општинскиот одбор на СЗБ од НОАВМ, како и претставници на градоначалникот и на Советот на Општината, пред спомен-бистата на народниот херој Кирил Михајловски-Груица положија свежо цвеќе. По овој повод, припадниците на Лесниот пешадиски баталјон – прва НАТО декларирана единица од Гарнизонот на АРСМ Штип, приредија презентација на воена опрема и МТС. Во оваа пригода, претседателот на ОРОРСМ, д-р Гоце Георгиев, за значајниот придонес во развојот и унапредувањето на Организацијата, им додели „Јубилејна значка“ на Вториот пешадиски баталјон и на градоначалникот на Винаца, Миле Петков.

Благодарници им беа доделени на бригадниот генерал Сашко Лафчински (командант на Првата пешадиска бригада), на полковникот Стојанче Костов и на постарите водници I класа Димитар Јанев и Владо Митев.

Живко Трајановски

Учество на НГШ на Конференцијата на Воениот комитет на НАТО

Началникот на Генералштабот на Армијата, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, учествуваше на Конференцијата на Воениот комитет (ВК) на НАТО која се одржа во Талин, Естонија. На Конференцијата, началниците на ГШ разговараа на повеќе теми според агендата. Притоа, во неколку издвоени сесии се дискутираше за теми поврзани со воените стратески случувања во рамките на Алијансата, како и за НАТО предводените мисии и операции, меѓу кои и за операцијата

на НАТО во Косово (КФОР), во која Армијата на Република Северна Македонија учествува со свој контингент. Началниците се осврнаа и на спроведувањето на одлуките донесени на Самитот на НАТО во Мадрид, поврзани со спроведување на политиката за одбрана и одвраќање, за промоција на разновидноста и иновациите во сојузничките вооружени сили, како и за дигиталната трансформација, со цел поддржување на различни домени во изведување на операциите. Генералот Ѓурчиновски,

во текот на престојот во Талин, оствари средби со началниците на ГШ на армиите на: Италија, Франција, Норвешка, Романија, Грција и Бугарија. Ова е заседание на Воениот комитет на НАТО на ниво на началници на генералштабови, кое еднаш годишно се реализира во една од земјите членки, додека редовните сесии се изведуваат двапати годишно во седиштето на НАТО во Брисел. На оваа сесија за прв пат на Конференцијата присуствуваа во улога на поканети и началниците на ГШ на армиите на Финска и Шведска.

25. Конференција на НГШ на земјите членки на САД – Јадранската повелба

Началникот на Генералштабот на Армијата, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, учествуваше на 25. Конференција на началници на Генералштабови (НГШ) на армиите од земјите членки на САД – Јадранската повелба (А5), која се одржа во Будва, Црна Гора. На годишната конференција, чиј домаќин е началникот на Генералштабот на Војската на Црна Гора, бригаден генерал Зоран Лазаревиќ, заедно со врховниот командант на Сојузничките сили за Европа, генералот Кристофер Каволи и претседавачот на Воениот комитет на НАТО, адмирал Роб Бауер, учесниците дискутираа за безбедносните предизвици во регионот на Западен Балкан и за развивање на заеднички капацитети на армиите од А5, со цел справување со истите. Генералот Ѓурчиновски во своето обраќање ја истакнал посветеноста на Армијата во процесот за целосно имплементирање на поставените цели на достигнување на потребните способности и капацитети, во согласност со одбранбениот план. Притоа, тој се осврна на значењето од унапредувањето на меѓусебната

воена соработка во сите области, пред сè преку споделување и здружување на капацитетите, заедничка обука и вежбовни активности, со цел справување со зголемените безбедносни предизвици и подобрување на стабилноста и безбедноста во регионот и пошироко. По завршување на Конференцијата, од страна на учесниците беше потпишана заедничка изјава во која е потврдена силната посветеност за понатамошно зајакнување на односите и воената соработка помеѓу армиите од земјите членки на САД – Јадранската повелба. Притоа, беше нагласено дека

продлабочувањето на меѓусебната соработка, заедничките активности, меѓусебната интероперабилност и капацитетите за сајбер-одбрана, ќе овозможат ефикасно соочување со современите безбедносни предизвици и подобрување на регионалната безбедност. Генералот Ѓурчиновски, како дел од програмата, оствари неколку билатерални средби со своите колеги, меѓу кои и со генералот Кристофер Каволи. Армијата на Република Северна Македонија ќе биде домаќин на следната 26-та конференција која ќе се одржи во текот на 2023 година.

Жиролетала во воздух

Модерната воздухопловна технологија направи своевидна револуција со производството и на некои „чудни“ лесни летала. На изглед на хеликоптерите, со хоризонтално ротирачка елиса, сосема отворени и со едно седиште прицврстено на носечката конструкција. Ги имаше, а сè уште ги има некаде, во две верзии или два типа. Првиот, без моторен погон, наречен „жиропланер“ (жироплан) или авто-жир и вториот со моторен погон, најчесто именуван како „жирокоптер“, заради сличноста со хеликоптерите. Првиот, односно жиропланот, лета појдовно повлечен со сајла, од страна на автомобил, глисер или авто-витло, а продолжува да лета создавајќи сила на поддржување преку авто-ротација на хоризонтално ротирачките краци. За разлика од него, жирокоптерот е опремен со сопствен мотор со внатрешно согорување кој ги движи ротирачките краци и на тој начин создава т.н. сила на поддржување.

Напредокот на технологијата, мудроста на воените стратегии, умот на конструкторите и смелоста со иновативноста на поединци или вљубеници во воздухопловството, секогаш биле моќна спрега во системот на одбраната и заштитата на сопствената земја

Зависно од нивната опременост или оспособеност, тие можат да полетуваат и слетуваат од водени или цврсти земјени површини. Тие, би рекол, многу наликуваат на леталата од денешните цртани филмови за деца. Кога би се обидел да направам некаква вистинска дефиниција на овие „жиро“ летала, таа би можела да се сведе на тоа дека тие претставуваат ултра-лесни воздухоплови (летала) кои се потешки од воздухот, опремени со тесни ротирачки крила на кои се создава сила на поддржување. Ротирачките крила се поставени над трупот, прицврстени на вертикално исправен „столб“

околу кој тие ротираат во променлива хоризонтална рамнина. Нивната масовна појава во светот започна во текот на шеесеттите и седумдесеттите години од минатиот век, а чинам дека после овој период започна и периодот на нивната стагнација. Како секаде во светот, така и кај нас, постоеле и постојат, вредни истражувачи и вљубеници во воздухопловството кои со голем жар започнаа на навлегуваат во тајните на изградбата и користењето и на ваквите „жиролетала“. Прв меѓу малубројните такви „истражувачи“, кај нас, беше мр. Сашо Генчев, кој имаше претходно искуство во пилотирањето

со воздухопловни едрилицы и спортски авиони. Тој, во текот на 1974 г. изработи автожир - планер со дрвени краци. Веднаш после изградбата на ова „чудно“ летало тој ги започна и сопствените експериментални летови со него. Заради безбедносни мерки, тестовите ги спроведе на езерото „Младост“ крај Велес, со фиксирање на леталото на приватен глисер. И покрај сите напори и експерименти, обидите да се внесе роторот на леталото во афторотација, беа неуспешни. Впрочем, тоа е и најчеста судбина на првични експеримент. Подоцна, тој самиот утврди дека тоа се случувало

поради големата брзина на движење на глисерот, при која роторот неможел да се внесе во т.н. авторотација. Важно е дека таа првична случка не го обесхрабри Генчев, туку го поттикна да го продлабочи проучувањето на теоријата за летање со автожирите. Беше упатен сам на себе си бидејќи во тоа време беше скоро невозможено да се дојде до некои подетални описи, пишувани информации или искуства за овие летала. А најчесто, самостојноста не секогаш може да ги даде вистинските резултати во иноваторството. Тргувајќи од таквите искуства, понатамошниот тек на настаните условно формирање на клуб за изградба на лесни летала, т.н. Хели клуб во Скопје. Носители на основањето на клубот беа Сашо Генчев, Слободан Жераиќ познат и признат судија, Јован Калајлиоски, Георги Петковски, спортски едриличар и пилот, Митко Букршлиев и низа други. Со нивна сердна ангажираност, во текот на 1978/79 г. беа обезбедени финансиски средства и набавени два „комплекти“ за изградба на жирокоптери и еден комплект за изградба на жиро-планер, од САД. Леталата беа изградени, но беше потребна и соодветна програма за тест летови. Во тоа меѓувреме, Георги Петковски го направи првиот неуспешен обид за летање при кој го уништи првото летало. Второто летало

беше во рацете на Сашо Генчев. Тој со претходно подготвена програма за тест-летови, во текот на 1979 г., успешно го спроведе првиот лет со жирокоптер на македонскиот простор, а потоа и низа други летови. Тоа создаде интерес кај надлежните институции, за нивна евентуална употреба во системот на одбраната и заштитата на македонската територија и население. Првата експериментална, но конкретна употреба на ваквото летало, беше во рамките на вежбовните активности од тоа време, насловени како „Сите во одбрана и заштита“ (СВОЗ). За овој настан, во тоа време, Сашо Генчев изјави и појасни: „На вежбата ‘Сите во одбрана и заштита’ (СВОЗ), летото 1980 г., по барање на претседателот на Општина Карпош, тогаш, другарот Јован Цубалевски, беше организирано и успешно изведено полетување со автожирот од булеварот Партизански одреди. Слетав на ридот над скопското с. Кучково каде што беше привремениот штаб на СВОЗ. Таму ме прими лично претседателот на ЦК другарот Крсте Марковски и изрази лично воодушевување од леталото“. Подоцна, командантот на Републичкиот штаб на територијалната одбрана, генерал Тодор Атанасовски, побара леталото да се демонстрира пред него и неговите стручни советници. Показните летови беа организирани на спортскиот аеродром во Куманово, на 19.05.1981 г. Генералот и воените експерти изразија задоволство од показните летови и самото летало и побараа сестрана анализа за можно производство на истите за потребите на РШТО. Таргетираната цел за употребата на ваквите летала во воени или вонредни услови би била брз пренос на писма, пратки, лекови и депеша, како и куси локални извидувања од воздух. За место на детална конструктивна анализа и можно производство беше избрана познатата скопска фабрика „Алумина“. Но и покрај сите настојувања и напори, оваа идеја остана без конечна реализација. Професионалноста ги пренасочи ентузијастите кон сопствените обврски, во своите организации и во странство; фабриката „Алумина“ ставаше акценти на примарното производство, а законодавството, сврзано со воздухопловното градителство, ги заостри условите и критериумите за нивна сервиска изработка или самоградба. Така оваа идеја, градителскиот иноваторски труд и многубројните опитни летови, зад себе оставија само спомени, изјави и мал број фотографии внесени во мојот аеродневник, а можеби и во некои архивски депоа.

Ѓорѓи Чачкиров

големите трки за достигнувања како Париз – Њујорк, развојот на воздушната пошта, акробатското летање итн. Хеликоптерската поставка поставена во музејот достоино го опишува развојот на овој сегмент на авијацијата. Бројот на експонати е значителен особено се истакнуваат „Helistat N6“ од 1935 година, „Cierva C8-2“, првиот жироавион кој го преминал англискиот канал,

други. Последната постојана поставка од главната изложбена хала на музејот е посветена на прототипите на воздухопловни кои ги развиле француските производители. Меѓу неколкуте експонати се истакнуваат „Leduc 010“, „Dassault Mirage III V-01“, „Triton“ итн. Во халата, посветена на суперсоничните патнички авиони „Конкорд“, во внатрешноста има изложено еден примерок на комерцијалниот модел на овој авион кој бил користен за интернационални летови и изложен е и примерок од авионот „Concorde“ со сериски број 001 т.е. првиот примерок од овој авион. Во едниот крајот на оваа хала е изложен и „Dassault Mirage IV“. Со дополнителна доплата може да се влезе во внатрешноста на двата изложени конкорди. Во оваа хала изложен е примерок од авиомоторот „Trent 900“, кој се користи за „Airbus A380“.

Авионите изложени во халата посветена на Втората светска војна, без разлика дали станува збор за американски или за француски воздухоплови, падобранци или авиобомби, ја претставуваат воздушната битка која се одвивала над Европа. Во овој дел изложени се авионите: „Douglas C-47 Skytrain“, во кој може и да влезете, „Fw 190“, „P-51 Mustang“, „P-47 Thunderbolt“, „Supermarine Spitfire MK XVI“, „V-1, Dewoitine D520“ итн. Халата наречена „Нормандија-Ниџер“ во себе ја содржи постојаната поставка посветена на француските воздухопловни единици кои учествувале во битките на Источниот фронт за време на Втората светска војна. Низ голем број на фотографии, експонати, делови од опрема е прикажан животот на француските пилоти на руска почва, во овој дел се истакнува авионот „Yak 3“, кој бил последниот авион користен во оваа кампања. Вселенската хала ги претставува дел од достигнувањата во вселената, а особен акцент е даден на првиот Французин кој бил во вселената. Во контекст на тој дел изложени се капсулата „Soyuz T-6“ и оригиналното

вселенско одело кое го носел. Делот од музејот кој е под отворено небо го сочинуваат најмасивните експонати кои ги поседува музејот. Двете свеленски ракети – „Ariane 1“ и „Ariane 5“, изградени од Европската вселенска агенција, се истакнуваат и се еден вид препознатлив белег на овој надворешен дел од музејот. До нив е поставен „Boeing 747 – Jumbo Jet“, патничкиот авион кој направи револуција во патничкиот авио транспорт, како и најголемиот патнички авион „Airbus A380“. „DC-8“, „Transal-C160“ и „Super Mirage 4000“ се сместени помеѓу ракетите и надворешните капонири. Во неколкуте надворешни монтажни капонири се сместени: првиот прототип на „Dassault Rafale A“, бразилскиот тренажен авион „Embraer EMB 312 Tucano“ и производот на британско-француската соработка, „Jaguar“. Во надворешниот дел, посветен на морнаричките воздухоплови, се поставени: „Lockheed P2V-7 Neptune“, „Breguet 1150 Atlantic“ и противпожарниот „Canadair CL-215“. Во надворешниот дел, помеѓу халата на „Concorde“ и главната изложбена хала, се сместени уште еден „Jaguar“ и „Super Etendard“. Посетителите имаат можност да ја посетат и контролната кула која е реставрирана како во периодот од 1953 година. Во овој дел може да го погледнете целиот аеродром и надворешната поставка, а доколку денот е ведар, може да се уочи и Ајфеловата кула.

Карактеристични експонати кои се изложени во овој музеј, а се истакнуваат според својата уникатност се: прототипот на суперсоничниот патнички авион „Concorde“, швајцарски и руски вселенски ракети, стојниот трап од двокрилецот „Loiseau Blanc“, единствениот дел од авионот кој се сруши при обидот да го изведе првиот непрекинат трансатлантски лет итн. Цените на влезниците се различни. Секоја прва сабота од месецот влезот е бесплатен, влезот е бесплатен и за сите активни и резервни воени лица со приложување на соодветна легитимација. Во останатите денови цената за влез на возрастни лица изнесува 14 €. Времето на работа на музејот е секој ден од 10.00 часот до 18.00 часот. Во понеделник музејот е затворен за посетители. Музејот „Le Bourget“ нуди многу работи кои можат да се погледнат и да се доживеат од „прва рака“, едноставно не само да ја видите, туку и да ја доживеете историјата. Времето кое ќе го посветите за посета на музејот ќе биде одлично искористено време, богато со незаборавни доживувања.

Златко Блажески

Францускиот музеј на авијацијата и вселената - „Le Bourget“

Развојот на овој музеј започнува во 1919 година во еден хангар во близината на Issy-les-Moulineaux, во близина на реката Сена. На оваа локација музејот опстојувал сè до 1936 година, кога истиот е дислоциран во самиот град Париз. Во текот на Втората светска војна музејот е затворен, а артефактите се испратени во Chalais-Meudon т.е. во Центарот за истражување. На сегашната локација музејот се доселил во 1973 година, а низ годините музејот постојано се проширува просторно и со нови експонати. Денес музејот зафаќа површина од 150 000 м² кои се поделени во надворешен дел и преку 10 внатрешни хали. Како музеј со долга традиција во својата колекција нуди мошне ретки и уникатни артефакти. Музејот има преку 400 воздухоплови, од кои 150 од нив се изложени (останатите се во процес на реставрација), покрај тоа има изложено и голем број на авиомотори, делови од опрема, фотографии, документи и друго. Главната изложбена хала на музејот е поделена на осум одделни поставки со различна тематика. Веднаш после

За секој љубител на авијацијата, едно од најзначајните места каде што можат да ги погледнат најдобрите и најновите достигнувања во авијацијата и вселената, секако е Париското воздухопловно шоу. На истата оваа локација е сместен еден од најстарите воздухопловни музеи во светот – Музејот на авијацијата и вселената „Le Bourget“. Музејот е сместен на шест километри североисточно од Париз, во јужниот дел на аеродромот „Le Bourget“, непосредно до дирекцијата на Бирото за истрага на воздухопловни несреќи на Франција

влезот наидуваат на халата со осум столбови, која е новоизградена, во грандиозен уметнички архитектонски стил. Тематската целина наречена „Пионерите на воздухопловството“ го опишува почетокот на авијацијата на територијата на Франција, започнувајќи со балоните на топол воздух, па сè до првите контролирани летови. Во овој дел се изложени авионите: „Antoinette VII“, „Bleriot XI“, „Neighbor-Farman No1“. Во третата одделна поставка од главната изложбена хала се поставени делови од опрема, авиони и артефакти, посветени на

Првата светска војна. Оваа поставка го опишува преминот на авијацијата од елегантен механички спорт пред војната во средство за воени потреби. Во овој дел се изложени околу дваесетина експонати. Покарактеристични се гондолата од целелинот „Zeppelin LZ 113“, остатоците од моторот на авионот „SPAD XIII“, пилотиран од Роланд Гарос, „Fokker D.VII, Nieuport XI“ и „Junkers J.9“ (единствен примерок во целиот свет). Поставката посветена на периодот помеѓу двете светски војни го опишува забрзаниот раст на авијацијата помеѓу војните, како и

Како до првиот „дијамант“

„Офицерите командуваат со единиците, додека првите подофицери управуваат со нив“ - главен наредник Брајан Пинкнеи

Почетоците на должноста прв подофицер датираат некаде околу 16-тата година пред новата ера кога императорот Август (Гај Октавије) ја воведува должноста „**сигнифер**“, што во превод значи „означувач“, „знаменосец“ (лат. **Signifer**). Сигниферот е најдобриот војник во центурија (римска тактичка пешадиска единица на ниво чета, составена од 80 до 100 луѓе) со која командува центурион. Должноста на знаменосецот (сигнифер) била носење на сигнум (стандард-обележје) центурија не кохорта. Губењето на сигнумот во тоа време значело губење на честа на една единица и нејзино најголемо понижување, додека во борба единицата се сметала за уништена со освојувањето и одземањето на сигнумот. Сигниферот, покрај носењето на сигнумот, имал и други должности, како обезбедување на центурионот, вршење на одредени административни и финансиски работи. Сигниферот, со цел да се

Геометриската фигура „ромб“, „дијамант“, е ознака со која се означуваат првите и главните подофицери во единиците, како во Армијата на Република Северна Македонија така и во многу други армији коишто се или, пак, не се членки на НАТО. Ознаката во форма на „ромб“ симболизира дијамант што означува реткост, чистота, беспрекорност и цврстина, особини кои се поврзуваат со карактеристиките на подофицерите како компетентни лидери, цврсти борци, искусни тренери, ефективни реализатори, организатори на подофицерскиот кор, кои меѓусебно се поврзани со строг морален кодекс

нагласи значењето на должноста и да се разликува од останатите војници, носел наметка од волк, од мечка или од лав. Во 17 век во пруската војска се воведува подофицерски чин фелдвобел (Feldwebel) или наредник, чијашто должност значително се совпаѓа со сегашната должност на првиот подофицер. Фелдвобелот имал улога на контролор или супервизор на подофицерите и на војниците во една чета и бил задолжен за нивната обученост, ред и дисциплина. Фелдвобелот се разликувал од останатите подофицери

по фелдвобеловиот стап, а тоа е стап кој фелдвобелот го носел со себе и со којшто стап имал ексклузивно право при дисциплинарањето на војниците како казнена мерка да им зададе два до три удари. Во американската армија, должноста прв наредник се воведува после 1781 година, после битката кај Зелената пролет, каде што поручникот Ебензер Дени, како единствен офицер кој не бил ранет, успешноста на правилното повлекувањето на неговата чета му ја препишува на искусниот ветеран, првиот наредник, којшто воедно го нарекува и „најважниот

офицер“. Во 1874 година, должноста на првиот наредник се означува со карактеристична ознака во вид на геометриска форма на ромб, „дијамант“, со три линии.

Должноста прв подофицер во македонската армија

Должноста прв подофицер во македонската армија започнува од 2000 година, кога се воведува должноста подофицер за војнички и подофицерски прашања во чета и повисоко, каде што за формациското место подофицер за војнички и подофицерски прашања во чета се предвидува чинот постар водник 1. класа. Во 2005 година се издава Концепт за развој на подофицери, додека во 2006 г. се издава првиот Водич за подофицери, ревидиран 2008 година, како основна стручна литература која го обработува, го објаснува, го регулира и го насочува военото работење од делокругот на подофицерските должности. Во согласност со Водичот за подофицерите од 2008 година, се воведуваа должноста прв подофицер во чета и главен подофицер во баталјон и повисоко, додека со измените во Законот за служба од 2010 г., чиновите заставник и заставник прва класа се заменуваат со чиновите наредник и главен наредник. Во октомври 2016 г. се донесува Уредба за единствениот знак за припадност на АРМ, униформата, ознаките на чиновите, ознаките на родовите и службите, ознаките на единиците, како и начинот и условите на нивното носење, со што се воведуваат ознаки за први и главни подофицери (член 23, точка 1). Во декември 2016 година за прв пат се доделуваат ознаки за означување на должноста прв и главен подофицер, кои се носат на јаките од палтото на военотеренската униформа, односно на горните јаки од реверите на палтото за воена свечена или службена униформа, каде што ознаката на должноста прв подофицер се состои од минијатурна изведба на чинот наредник, со еден ромб во форма на дијамант, поставен во средината помеѓу правите ленти и изведбата од рамнокракиот триаголник. Формациското место на првиот подофицер предвидува советодавно и административно-правно работење:

- **советодавно работење** – првиот подофицер, врз основа на неговото институционално образование, самообразование и долгогодишно искуство, треба да е способен навремено да ги предвидува, препознава и проценува идните ситуации во кои треба проактивно да се постапува, така што навремено ќе го советува командирот на четата, нудејќи му

повеќе идејни решенија и методи за реализација на секоја конкретна ситуација.

- **административно работење** – оваа должност се состои од два дела, каде што првиот дел го опфаќа административното работење на првиот подофицер во однос на неговата службена документација што ја води и асистенција на командирот на четата за четната документација. Вториот дел од административната должност се однесува на познавањето на начинот на изработка, водење и примена на административни акти (изјави, известувања, барања, планови, елаборати, работни карти итн.), со цел административна поддршка на плановите и на правците на развој и дејство на единицата.
- **правно работење** – го опфаќа основното познавање од правните акти на употреба во армијата поради правна поддршка и обезбедување на легитимитет и легалитет на одлуките и на правците на дејство на командирот на чета.

На почетокот улогата на подофицерот за војнички и подофицерски прашања беше исклучиво административна, со недоволна прагматичност во работењето на првиот подофицер, што резултираше со недоволно и несоодветно користење на должноста и на работниот потенцијал на првиот подофицер, но и на придобивките кои би произлегле од неговата должност која, во суштина, преставуваше пасивно работење. Геополитичките и глобалните промени на светско ниво и боиштата ширум светот, пројавените предизвици пред македонската армија кои настанаа како одговор на новите начини на војување, мировните мисии и многуте мултинационални воени вежби, резултираа со нови побарувања од првиот подофицер, што во голема мера предизвикаа промени во неговото

работење, кое од пасивно премина во активно делување преку кое првиот подофицер стана „фронтмен“ во военото работење на ниво чета, каде што заедно со командирот на четата го сочинуваат командниот тим што го креира развојот на единицата во согласност со нејзината мисија во состав на повисоката команда. Описот на должноста на првиот подофицер предвидува должности и одговорности за обученоста, редот и дисциплината на подофицерите и на војниците во четата, како и на персоналниот менаџмент на поф и војниците. Доколку се направи анализа на главните должности на првиот подофицер, тие можат да се поделат во три групи на должности: **Првата група на должности** се однесува на борбената обука и воспитување, каде што преку секојдневно присуство на обуката, првиот подофицер треба да направи увид и да ги уочи слабите страни во изведувањето на обуката, да ги

дефинира критичните теми и точки на обуката во согласност со мисијата на единицата и нејзините задачи во тековната година, со командирот на четата треба да изработи листа на индивидуални и колективни задачи за подобрување на процесот на обука, активно зема учество во обуката во врска со критични теми и е носител на истата на ниво на командирскиот кадар по пат на презентации и предавања, врши менторирање на подофицерите и на помладите офицери, носител е на активноста „Време на лидер“, секојдневно извршува неформално оценување на квалитетот на изведувањето на обуката и на обученоста на војниците, носител е на внатрешните формални оценувања на војниците и на подофицерите во единицата преку присуство на месечно оценување на поединец за војниците до внатрешни писмени тестирања за подофицерите и проверка на нивните знаења во решавање на тактички ситуации за време на активноста „Време на лидер“.

Втората група на должности се однесуваат не редот и дисциплината, каде што преку личен пример, промовирање на армиските вредности, правилно лидерство, редовни неделни состаноци со војниците и подофицерите, грижа за животот, здравјето и благосостојбата на персоналот, грижа за правилно и рамномерно ангажирање, стимулативни и дисциплински мерки, кадровска поставеност и кариерно водење на војниците и на подофицерите, советувања и менторирања, обезбедува етичко, морално и воспитно влијание во развивањето на професионалната свест и градење на војничкиот дух кај секој припадник, значително придонесува за одржување на редот и дисциплината во единицата, за синергија помеѓу нејзините припадници, за развој на колективната меморија, свест, субкултура и за борбен дух на единицата.

Третата група на должности се однесува на сите останати должности кои обезбедуваат асистенција и поддршка на командирот на четата за реализација на секојдневните активности на единицата и за извршување на нејзината мисија. При селекција на кандидатите за должноста прв подофицер, секогаш

треба да се земат предвид неговите квалификации: високи службени оценки во текот на неговата кариера, вклучувајќи ја и оценката за физичката подготвеност; завршени потребни школувања: примарен курс за лидери, напреден курс за подофицери и курс за први подофицери; да извршувал должности како командир на тим, командир на одделение (прво одделение), командир на вод (во оние единици каде што е предвиден подофицерски чин за командир на вод), прв подофицер на вод (нова должност која се воведува во Армијата од 2019 година); да има работно искуство стекнато во воени вежби во државата и во странство, во мировни мисии и по можност да има и борбено искуство; квалификации како лидер и позитивен пример (се земаат предвид неговите стимулативни и дисциплински мерки); капацитет за менторирање и советување; да поседува дидактичко-методички квалификации; да има одлично познавање на општовоената обука и да е врвно квалификуван за стручната специјалност за родот на четата каде што ја извршува должноста; течно да зборува англиски јазик; да има познавање од работа со компјутери.

Виктор Крстевски

80 години од смртта на народниот херој Борка Јованов Велески-Горанов

Борка Јованов Велески-Горанов бил роден во Прилеп, 1912 година во сиромашно семејство.

Бил одличен ученик во основното училиште. Уште како многу млад читал забранета политичка литература, па поради тоа бил исклучен од седмиот клас на Прилепската гимназија. Се запишал на Воената школа во Нови Сад, но и неа не ја завршил, па се вратил во Прилеп каде што се вработил во Монополот за тутун. Истовремено работел на одгледување тутун и бил еден од организаторите на Здружението на производителите на тутун во Прилеп.

Во април 1938 година Велески бил еден од предводниците на штрајкот на сезонските работници во монополот. Штрајкувале повеќе од 1500 штрајкувачи, барајќи подобрување

Борка Јованов-Велески бил македонски комунист, револуционер, борец за слобода на Македонија и учесник во НОБ. Загинал во борба на планината Мукос на 14 септември 1942 година. За народен херој бил прогласен на 20 декември 1951 година

на материјалната положба. Штрајкот имал делумен успех, но по месец дена на Велески му била затворена вратата за ново вработување. Бил Бил обвинет дека во говорите пред штрајкувачите внесувал „политичка содржина“ и затоа бил уапсен, но наскоро бил пуштен. Последните две години пред Втората светска војна тој стекнал голем углед помеѓу граѓаните на Прилеп. Станал секретар на Здружението на произведувачи на тутун, преку кое произведувачите се бореле за подобри откупни цени на тутунот. Велески бил повереник за откуп. Пред Априлската војна честопати бил повикуван на воена вежба. Бил член на Комунистичката партија на Југославија од 1940 година. Командата во која служел го разоткрила и планирала да го предаде

на Воениот суд. По окупацијата стапил во Првата партизанска чета на Селечка Планина, на 12 септември 1941 година. Бидејќи бил пешадиски командант, тој бил војнички најподготвениот партизан во четата. Обучувал млади борци кои на 11 октомври го нападнале Прилеп. Во текот на 1941 година, па до септември 1942 година, Велески учествувал во многу акции на партизаните. Како командант на прилепскиот одред „Димитар Влахов“, одредот во мај 1942 станал познат како „Горанов“. Во непријателската офанзива од 14 септември 1942 година, првата чета на одредот „Димитар Влахов“ со која бил и Горанов, била опколена на планината Мукос. Јуначки се бореле пробивајќи се од оброчот. Во таа борба загинале многу партизани. Бранејќи ја отстапницата, додека партизаните се пробивале, Горанов паднал смртно погоден од митралески рафал. Бил убиен заедно со шест свои соборци од страна на бугарската војска и полиција во месноста Сечење, на планината Мукос. По нивната смрт, телата на загинатите биле однесени во Прилеп и јавно покажувани, со цел да се предизвика страв кај населението. Но, телото на Горанов било скриено во Команданството. Неговото име, Борка Велески-Горанов, е запишано со златни букви во македонската историја. Тој, заедно со своите соборци, претставува светол патоказ на македонскиот народ за тоа колку може да се сака татковината и за неа да се положи својот млад живот.

Антоанела Димитриевска

Пол Неш – среќникот од „Хил 60“

Пол Неш е роден во Лондон на 11 мај 1889 година. Пораснал во Бакинџемшир, каде што ја развил својата љубов кон пејзажот. Во еден разговор добива совет од своите пријатели, поетот Гордон Ботомли и од уметникот Вилијам Ротенштајн, дека треба да се запише на Уметничката школа „Слејд“ на Универзитетскиот колеџ во Лондон, така што тоа и го сторил во 1910 година. „Слејд“ во тоа време ги отворил вратите за надарени млади таленти, што Тонкс подоцна го опиша како втора и последна „Криза на брилијантноста“ во училиштето. Меѓу колегите на Неш биле Бен Николсон, Стенли Спенсер, Марк Гертлер, Вилијам Робертс, Дора Карингтон, Кристофер Р. В. Невинсон и Едвард Вадсворт. Неш бил слаб во цртање фигури, па се концентрирал на пејзажното сликарство. На 10 септември

Пол Неш (11 мај 1889 – 11 јули 1946) е британски надреалистички сликар и воен уметник, како и фотограф, писател и дизајнер на применета уметност. Неш е меѓу најважните пејзажни уметници од првата половина на дваесеттиот век. Тој одиграл клучна улога во развојот на модернизмот во англиската уметност.

1914 година, непосредно по почетокот на Првата светска војна, Неш неволно се пријавува како војник за домашна

служба во Вториот баталјон, дел од 28. лондонски полк. Должностите на Неш, кои вклучувале стража на Лондонската кула, му овозможиле да продолжи да црта и да слика. Во август 1916 година Неш започнува со обука за офицери, така што после тоа тој бил испратен на Западниот фронт во февруари 1917 година како втор поручник во полкот Хемпшир. Тој е сместен во Сент Елои на Ипрес Салиент, за релативно тивко време, иако областа била континуирано гранатирана. Иако свесен за уништувањето кои се случувале таму, тој бил воодушевен кога видел дека, со доаѓањето на пролетта, пејзажот се опоравува од штетата што му била нанесена. Неш ќе напише „Само злото и сплотениот ѓавол можат да бидат господари на оваа војна и никаде не се гледа никаков сјај од Божјата рака. Зајдисонце и изгрејсонце се богохулни,

тие се потсмев за човекот, само црниот дожд од помодрените и набабрени облаци низ горчливата црна ноќ, е соодветна атмосфера во таква земја“. Меѓутоа, ноќта на 25 мај 1917 година, Неш паднал во ров, скршил ребро и до 1 јуни бил со инвалидитет и испратен назад во Лондон. Неколку дена подоцна, поголемиот дел од неговата поранешна единица биле убиени во напад на позиција позната како „Хил 60“. Уметничките дела што ги создал Неш за време на Првата светска војна се меѓу најпознатите слики на конфликтот. По војната, Неш продолжил да се фокусира на пејзажното сликарство, првично во формализиран, декоративен стил,

но, во текот на 1930-тите години, на сè поапстрактен и надреален начин. Во неговите слики тој често поставува секојдневни предмети во пејзаж за да им даде нов идентитет и симболика. На почетокот на Втората светска војна, Неш е назначен од Советодавниот комитет на воените уметници на работно место „воен уметник“ со целосно работно време, во прилог на Кралските воздухопловни сили и Министерството за воздухопловство. Тој, на ова работно место бил мошне непопуларен, посебно кај претставникот на Министерството за воздухопловство во комитетот на WAAC, делумно поради модернистичката природа на неговата

работа, а делумно поради тоа што RAF сакал уметниците на WAAC да се концентрираат на создавање портрети на нивните пилоти и на екипажот. За време на Втората светска војна, иако болен од астматична состојба, со опасност и по животот, тој направил две серии антропоморфни прикази на авиони, пред да создаде голем број на пејзажи, богати со симболика, со интензивен мистичен приказ. Овие дела, во суштина се меѓу најпознатите дела од тој период. Неш, исто така, бил одличен илустратор на книги, а дизајнирал и сценографии, ткаенини и постери. Во последните десет дена од неговиот живот, Неш се вратил во Дорсет и ги посетил Свонац, Корфе, Ворт Матраверс и заливот Кимериц.

Неш починал во сон од срцева слабост, како резултат на неговата долгорочна астма, на 11 јули 1946 година, во Боскомб во Хемпшир (сега Дорсет). Тој е погребан во дворот на црквата „Света Марија Богородица“ – Ленгли во Бакинџемшир (сега Беркшир). На неговиот гроб била поставена египетската камена резба на јастреб, која Неш ја насликал во пејзаж од сон. Во галеријата „Тејт“, во март 1948 година, се одржала меморијална изложба и концерт за Неш, каде што присуствувала и тогашната кралица Елизабета.

м-р Трајче Чатмов

„Сталинград“

Филмот „Сталинград“ од 1993 година во режија на Јозеф Вилсмаер ја претставува германската перспектива на една од најбруталните битки водени некогаш во Втората светска војна, Сталинградската битка. Овој филм, воедно е и своевидно сведоштво за натпросечните филмски капацитети на Германија.

Во фокусот на филмот „Сталинград“ се петмина карактери. Четворица од нив веќе го почувствувале огнот на Втората светска војна, односно се бореле во првата битка кај Ел Аламеин и ним набргу им претстои нова, пострашна битка, една од најкрвавите битки за време на Втората светска војна – Сталинградската битка, која траела од 17 јули до 2 февруари 1942 година. На почетокот од филмот се запознаваме со четворицата протагонисти кои се бореле во битката кај Ел Аламеин: Фриц Рајсер, Манфред Рохлер-Роло, Геге Хајнц и Ото. Ги запознаваме во повоена состојба, некои од нив ранети но, сепак, безгрижни на крајбрежјето на Италија, како играат карти, флертуваат со девојки, се смеат. Набргу динамиката на филмот се менува и тие се сместени во посериозната атмосфера на возот кој води кон дотогаш невидениот ужас, односно тие директно се упатени на Источниот фронт. Тие немаат претстава

каде одат и зошто, само знаат дека „фирерот“ смета дека тоа е круцијално за нивната татковина, Германија, а нивно е да му веруваат и да го следат. Сепак, кај некои од нив се јавува извесен сомнеж во врска со оваа одлука што им е дадена од страна на надредените.

Тие, во возот се среќаваат со нивниот нов офицер, Ханс фон Вицланд, петтиот протагонист на приказната. Тој не е повреден како повеќето затоа што никогаш во животот не се борел, односно не војувал, и заради тоа веднаш се јавува граница помеѓу нив и него. Останатите протагонисти не го сметаат за дел од групата, како за „еден од своите“. Кога ќе слезат од возот во Сталинград тие се соочуваат со тотален хаос, со многу тешко повредени војници во битката. Режијерот Јозеф Вилсмаер мајсторски го има доловено реалистичниот ефект на битката и, додека го гледаме филмот, имаме чувство како и самите да се движиме на боиштето и како директно да добиваме увид на тоа како се одвивале работите на бојното поле во Сталинград.

Германскиот војник – нацист или само уште една марионета на големите воени сили?

Повеќето германски офицери во Сталинград се сурови нацисти и нивниот третман кон руските

затвореници е грозоморен и застрашувачки. Меѓутоа, Вицланд, со текот на времето се покажал како многу достоинствена и хумана личност и тој не толерира неоправдано насилство и суровост, заради што доаѓа во конфликт со своите супериорни во однос на таа проблематика. Тој можеби е воено неискусен, но има силен карактер и со неговите воени одлуки се докажува како достоинствена за својата позиција. Неговите подредени, кои претходно се сомневаа во него, почнуваат да развиваат голема почит кон него. Најужасниот лик во филмот е мајорот-силувач, кој алчно ги прибира воените резерви за себе и живее во луксуз со заробена девојка Русинка по име Ирина, додека другите војници Германци и Руси умираат гладни во студот. Оваа заробена девојка, за разлика од другите руски цивили, работи како руски шпион и е еманципирана. Покрај рускиот јазик, течно го говори и германскиот јазик. Кога Вицланд ќе ја пронајде, таа го моли да ѝ го одземе животот. Токму односот на Вицланд кон неа, бидејќи тој ја ослободува и потоа издава забрана да ја силуваат, нудејќи ѝ прибежиште и храна, зборува за неговата човечност и хуманост, дури и за време на воена стихија кога луѓето веќе не личат на луѓе, кога тие ги губат идеалите и не се вистински војници, а истовремено се

толку променети за домашните дома што не сакаат да се вратат, па некои од нив ладнокрвно чекаат да бидат убиени. Сцената на борбата во тунелот, каде протагонистите не можат да го најдат излезот, одлично ја симболизира војната како место на мракот, како тунел без излез, а по мракот повторно следи мрак, каде никој никаде не припаѓа и со сите ликови владее темнината. Тука, во тунелот, се сите: завојуваниите страни, цивилите, протагонистите и за прв пат тука ја среќаваме и девојката шпион, која ги поврзува двете страни со своето мешано потекло - таа е половина Германка, половина Русинка, иако на почетокот ја одбира страната на Русите, а потоа и таа се обидува да избега од ужасот на војната. За жал, на крајот, таа е застрелана. На крајот од филмот сите од протагонистите се обидуваат да дезертираат, а еден од нив (Ото), смеејќи се гласно на целата нелогичност на војувањето, си го одзема животот. **Зимата како воено оружје** Дури и временските услови во Сталинград претставуваат уште еден елемент, уште едно оружје, кое игра главна улога во извојувањето победа на Русите над Германците, и со тоа оваа битка претставува една од најголемите мискалкулации на Хитлер. Русија во зима е едно од најстудените места на планетата Земја. Насекаде има снег, мраз, забавеност, студени ветрови кои носат безнадежност кај луѓето и пред екранот како да го гледаме провејувањето на смртта. Дури и тие што успеале да се

спасат од куршумот на војната, подоцна биле ликвидирани од смртоносниот студ, нешто што им се случува и на двајцата од нашите протагонисти на самиот крај од филмот. Режијерот на филмот, Вилсмаер, често го користи уметничкото средство контраст за да ги засили ефектите на сцените, па така во последната сцена еден од преживеаните протагонисти, додека му зборува на својот смрзнат пријател за жештините во пустината каде што се борел, гледајќи во големината на ѕвездите кои можеле да се видат јасни и сјајни, небаре одблизо, полека умира и тој, смрзнувајќи се под празното тмурно небо на зимската Русија. Повеќе од милион луѓе го имаат загубено својот живот во Сталинградската битка: во борба, од глад или од смрзнување: Руси, Романци, Италијани, Унгарци и Германци; 260.000 германски војници умреле, 91.000 биле заробени, а само 6000 се вратиле дома.

Фокусирајќи се исклучиво на пет карактери, филмот „Сталинград“ е многу интимен и емоционален филм и добиваме чувство дека ги познаваме овие луѓе и се грижиме за нив и дека тие, пред сè, се луѓе со сите свои слабости, мани и доблести, а не обични војници. Тие не се херои. Тие се луѓе заглавени во една од најголемите трагедии на Втора светска војна, битката која однесе најмногу жртви, меѓу кои се и нашите протагонисти во оваа Сталинградска битка. Заради успешната хуманизација на обичниот „послушен“ германски војник и реалистичното прикажување на германската перспектива во Втората светска војна, филмот има големо значење за историјата на воениот филм. Тој заслужено се здобива со филмските награди на Баварија за најдобра продукција, кинематографија и монтажа и останува запаметен како еден од најзначајните воени филмови на германската кинематографија.

Кристина Трајановска

Режија: Joseph Vilsmaier

Улоги: Dominique Horwitz, Thomas Kretschmann, Jochen Nickel, Sebastian Rudolph, Sylvester Groth, Martin Benrath, Dana Vavrova

Сценарио: Jurgen Buscher, Johannes Heide

Кинематографија: Rolf Greim, Klaus Moderegger, Peter Von Haller

Музика: Norbert Jurgen Schneider, Martin Grassi

Монтажа: Hannes Nikel

Година: 21 јануари 1993 г.

Земја: Германија

Времетраење: 134 минути

Средовековниот манастир „Свети Никита“ на Скопска Црна Гора

Манастирот „Свети Никита“ е средновековен манастир сместен во околината на Скопска Црна Гора, на 15 километри северозападно од Скопје, помеѓу селата Бањани, Чучер и Горњани. Во овој дел од Скопје има многу манастири, меѓу кои е и манастирот „Свети Никита“, којшто се смета за најстар. Овој манастир го изградил кралот Милутин на почетокот на 14 век, во типичен стил на византиската архитектура, средновековен стил. Манастирот е прогласен за „споменик на културата“ и е под заштита на Заводот за заштита на спомениците на Град Скопје. Во внатрешноста на црквата има

исцртано фрески, кои совршено го прикажуваат начинот на византиското сликарство, а има и делови и случки од Библијата. Внатре во манастирот има камен, под кој се наоѓаат светите коски на светецот Никита и за овој камен се мисли дека е свет камен, а меѓу народот се верува дека секој оној којшто стапнал на каменот, се помолил и го извел ритуалот, светецот му помогнал да му се отстрани болката или, пак, се нашло решение за нивните маки. За чудотворниот камен во манастирот и за неговата исцелителна моќ се има слушнато уште многу одамна. Мештаните велат дека многу луѓе од Македонија, но и странци, патот ги носи токму овде. Спасот за маката

ја гледаат во каменот, но мештаните објаснуваат дека исцелувањето не доаѓа од каменот, туку од светите коски на исцелителот, светецот Никита. Влезот во дворот на манастирот е преку дрвена порта. Дворот најмногу се користи од посетителите на црквата за време на обредите, но има и коначи каде што може и да се преноќи. Исто така, во дворот на манастирот се собираат млади луѓе кои најчесто прават излети. При посета на манастирот се чувствува мир, спокој и тишина. Манастирот „Свети Никита“ на Скопска Црна Гора претставува прекрасно, исцелително место. Кристина Илиевска

